

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Zobrazení hudby a přírody v díle Vítězslava Háška

Vendula Andrejsová

Bakalářská práce

2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Vendula ANDREJSOVÁ**

Studijní program: **B7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Historicko-literární studia**

Název tématu: **Zobrazení hudby a přírody v díle Vítězslava Háška**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- 1) Význam Háškovy tvorby v jeho době
- 2) zobrazení hudby a přírody v poezii Vítězslava Háška
- 3) zobrazení hudby a přírody v proze Vítězslava Háška
- 4) kritický pohled na dílo Vítězslava Háška
- 5) význam Háškovy tvorby v dnešní době

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Králík, O.: Osvobozená slova

Šalda, F. X.: Z období zápisníku

Šalda, F. X.: Boje o zítřek

Hálek, V: Dopisy 1849 - 1874

Pohorský, M: Portréty a problémy

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Vladimír Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

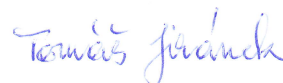
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 13. 3. 2010

Vendula Andrejsová

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat především doc. PhDr. Vladimírovi Novotnému, Ph.D. za vstřícnost a podnětné připomínky k mé bakalářské práci.

Anotace

Cílem této práce je očistit spisovatele Vítězslava Háška od kritických nánosů způsobených změnou estetických a literárních měřítek a následně v jeho díle hledat prvky, které mohou být pro dnešního čtenáře dosud živé. S tím souvisí začlenění Vítězslava Háška do historického a literárního kontextu. Následuje výpis kritických výroků a sledování jejich kořenů. Druhá část práce je rozdělena do dvou sekcí. První sekce se věnuje definici pojmů hudby a přírody v Háškově díle a snaží se zachytit jejich význam v tvorbě tohoto básníka. Definice těchto pojmů pak usnadní hledání jejich spojitosti. Druhá sekce se zabývá hledáním těchto pojmů (příroda a hudba) v konkrétních dílech tohoto spisovatele. Práce také zkoumá funkci těchto prvků ve stavbě díla Vítězslava Háška.

Klíčová slova: Vítězslav Hášek, příroda, hudba

Annotation

The aim of this assignment is to clarify a writer Vítězslav Hálek from critical alteration caused by a change of aesthetical and literary standards. Consequently, to look for the elements of his work that could be still vital for current readers. It relates to an integration of Vítězslav Hálek to historical and literary context. After that follows an extract of critical statements and monitoring of their base. A second part of this essay is divided in to two sections. The first section pursues a definition of music and nature in terms of Hálek's work and it tries to record their importance in this poet's writings. The definition of these terms makes easier to find their connections. The second section deals with finding these terms (music and nature) in particular pieces of this writer. The essay also examines the functions of these components in a composition of Vítězslav Hálek's work.

Key words: Vítězslav Hálek, nature, music

OBSAH

ÚVOD	1
1.PŘEDSTAVENÍ MÁJOVÉ ŠKOLY	3
1.2 Průkopníci nových směrů	3
1.3 Přínos společenských změn v padesátých letech.....	3
1.4 Almanach Máj.....	5
1.5 „Škodlivý“ kosmopolitismus v májovské tvorbě	5
1.6 Světobol májové školy	7
2. VÍTĚZSLAV HÁLEK	8
2.1 Život	8
2.2 Dílo	9
3. DEMYTIZACE HÁLKA – BOJ O HÁLKŮV ODKAZ	10
3.1 Hálkovi kritici	10
3.2. Kritické přijetí Večerních písní	11
3.3 Neruda nebo Hálek?.....	13
3.4 Kořeny hálkovské legendy	14
3.5 Hálkovi obhájci	15
3.6 Shrnutí.....	18
4. MÝTUS PŘÍRODY A MÝTUS HUDBY A ZPĚVU V DÍLE VÍTĚZSLAVA HÁLKA	20
4.1 Mýtus přírody v Hálkově tvorbě.....	20
4.2 Mýtus hudby a zpěvu v Hálkově tvorbě	22
4.3 Závěr	24
5. ZOBRAZENÍ HUDBY A PŘÍRODY V DÍLE VÍTĚZSLAVA HÁLKA.....	25

5.1 Vítězslav Hálek - básník	25
5.1.1. Balady a romance	26
5.1.2. Večerní písně	28
5.1.2.1. Obsah a forma Večerních písní	30
5. 1. 3. V přírodě.....	31
5. 1. 4. Pohádky z naší vesnice	34
5.2. Vítězslav Hálek - prozaik	37
5.2.1. Muzikantská Liduška.....	38
5.2.2. Na statku a v chaloupce	40
5.2.3. Pod dutým stromem.....	42
5.2.4. Na vejminku.....	44
5.2.5. Pod pustým kopcem.....	49
5.2.6. Husar.....	50
5.3. Shrnutí	51
ZÁVĚR	53
BIBLIOGRAFIE	54
RESUMÉ	57

Úvod

Hálek je ve středoškolských osnovách zobrazován jako autor jehož, hodnoty díla patřily jen době, ve které žil. Je představován dosti zjednodušeně. Nejvíce je ceněn pro realistické ztvárnění své povídkové tvorby. Bývá představován jako bytost, v jejímž stínu zanikal talent Nerudův. Moje osobní zkušenost s tímto básníkem je ale odlišná. Studium literatury mě přimělo po tomto autorovi sáhnout. Můj přístup k němu byl vlivem zjednodušených znalostí ze střední školy dost chladný. Jeho dílo mě však mile překvapilo. Zasáhla mě jeho citová barvitost, příroda vylíčená v množství obrazů a všeobjímající hudba a zpěv. Pro mě tedy Hálek ještě mrtev nebyl.

Tímto poznáním jsem si uvědomila fakt, jak nás ovlivňují kulturní vlivy a názory většinové společnosti. Člověk automaticky přijímá, někdy vědomě, jindy nevědomě, různé informace a osvojuje si je. Málokdy je nechá projít sítí kritického uvážení, a tak se mohou rodit mýty a tedy zjednodušený pohled na svět. Jedním z těchto mýtů může být i jednostranné nazírání na osobu a dílo Vítězslava Háлка. Z této problematiky se zrodila i následující práce.

Z úvodu vyplývá první cíl mé práce, a sice demytizace osoby a díla Vítězslava Háлка. Tím mám na mysli odhalení a následné odstranění legendy o tomto autorovi, která započala Macharovým článkem k dvacátému výročí básníkovi smrti. K tomu je zapotřebí představit hlubší kontext doby, ve které Hálek žil a literárního směru, ve kterém působil. K tomu mi pomohou studie Miloše Pohorského a Jaroslavy Janáčkové. Poté ve zkratce představím osobnost Vítězslava Háлка a průřez jeho dílem. Následuje koláž kritických výroků, které vesměs pokračovaly v Macharových šlépějích, a nesmí chybět ani výpis Háلكových obhájců, jmenovitě Jan Mukařovský, Vojtěch Jirát, Ivan Slavík a Oldřich Králík.

Stěžejním tématem práce je zobrazení přírody a hudby v díle Vítězslava Háлка. Zobrazení přírody je pro Háлка typické. S objevem hudby v jeho tvorbě přišel poprvé Oldřich Králík. Já se v této práci pokouším mezi těmito zdánlivě spolu nesouvisejícími pojmy (příroda a hudba) souvislost hledat.

Nejprve tedy musím vymezit pojem přírody a hudby konkrétně v díle Vítězslava Háлка a v této zúžené kategorii se budu dále pohybovat. Jako zdroj mi slouží lyrická (Večerní písně, V přírodě), lyrickoepická (Balady a romance, Pohádky z naší vesnice) i epická tvorba

(Muzikantská Liduška, Na statku a v chaloupce, Na vejminku, Pod dutým stromem, Pod pustým kopcem, Husar). V těchto textech budu hledat prvky přírody a hudby a také hledat jednotlivé významy těchto prvků. Závěrem se pokusím definovat konečný výsledek takto pojaté interpretace Hálkových děl.

V závěru této práce se vyjádřím k průběhu zkoumání a také k úvodní otázce a cíli této práce, a tedy co znamenají pojmy hudby a přírody v díle Vítězslava Háška a jestli lze najít jejich souvislost.

Můj přístup k této práci je více citový než literárně-vědný, z toho vyplývá i její esejistický styl.

1. Představení májové školy

Ještě než předstoupím před ústřední téma této práce, tedy před zobrazení hudby a přírody v díle Vítězslava Háška, musím alespoň v hlavních znacích přiblížit dobové a literární zákulisí, ve kterém si tvořila své místo nová generace, jejímž příslušníkem byl právě Hálek. A v samotném závěru této kapitoly otevřu Lexikon české literatury a připomenu osobu a dílo Vítězslava Háška v nejdůležitějších bodech.

1.2 Průkopníci nových směrů

Ještě před revolučními hlasy, které se ozývaly z řad májovců hlásající nové pojetí literatury, byl prvním průkopníkem nového demokratického směru Karel Sabina. Už v roce 1848 napsal stať *Demokratická literatura*, ve které hlásá návrat k obyčejnému člověku a vnitřním rozporům ve společnosti. Jeho nástupcem byl Josef Václav Frič, který kolem sebe shromáždil skupinku odvážlivců a společně vytvořili almanach *Lada Nióla* (1855). Myšlenky almanachu však ještě nemohly získat ohlas v plné míře, neboť uprostřed padesátých let nebylo ještě periodika, kde by umožnilo takto novátorské myšlenky obhájit.¹

1.3 Přínos společenských změn v padesátých letech

Spolu s porevolučními změnami společnosti nastává změna i v literárním a estetickém vnímání. V době Bachova absolutismu zavedeném v roce 1851, začíná literárně dorůstat

¹ Pohorský, M., „Čas oponou trhnul - a změněn svět!“. In.: *Portréty a problémy: literárně historické interpretace*. Praha 1974. ISBN není uvedeno. Str. 54.

generace zrozená v třicátých letech. Její tvorba je zpočátku utvářena přísným tlakem doby, tvrdou cenzurou i ostrým policejním dozorem. Mnozí autoři si své polemické narážky na dobové problémy dovolí uveřejňovat pouze pod pseudonymy. Navzdory těžké době nebo právě kvůli ní se začíná formovat program májovské generace, vycházející z hlavních myšlenek revoluce.²

Májovci hlásali autentičnost subjektivního prožitku spolu s poznáním a pravdivostí, jenž by odhalil příčinu soudobých rozporů společenských i mravních. Ve středu jejich zájmu stál novodobý člověk, jako individuum svobodné, čelící tlaku všednosti.

Nová estetická měřítko nalézali též v každodennosti. Zajímala je skutečná krása, do té doby opomíjená, kterou nalézali na perifériích společnosti.³ Bojovali proti konvenční „národní“ literatuře, která hledala ideál v minulosti a odvracela tvář od současnosti. Májovci se proti tomuto ohrazovali tím, že literatura nemá zobrazovat abstraktnost ideí, nýbrž by měla uchopit lidský život ve vší komplexnosti, proto se ve své tvorbě navraceli ke všednímu každodennímu prožitku. Tím se však z jejich umění nevytratil nadhled, ani otázky po smyslu a hodnotě osobních činů a po motivech lidských osudů.⁴

Podle nich tvorbu nelze ohraničovat žádnými národními nebo sociálními ohledy. Májovci tedy ve svých dílech chtěli zobrazovat člověka čelícího současnosti a z ní vyplývajících problémů. Ideál nalézali v lidských myšlenkách přinášejících pokrok.⁵

Příklon k všednosti s sebou navíc přináší proměnu látek, žánrových forem i vyjadřovacích postupů. Vzhledem k požadavkům moderního čtenáře se májovci musí soustředit na útvary kratší - povídka, fejeton, soudnička. Zvolená látka se upírá na soudobou problematiku, nikoli už do historie (vyjma dramatu)⁶. S ohledem na čtenáře, který nebyl ochoten kupovat jednotlivé knihy, tedy díla nevycházela knižně ale spíše časopisecky. Soustřeďovala se zejména v almanaších.

² Pohorský, M., „Čas oponou trhnul - a změněn svět!“. In.: *Portréty a problémy: literárně historické interpretace*. Praha 1974. ISBN není uvedeno. Str. 51.

³ Tamtéž. Str. 51.

⁴ Janáčková, J. *Česká literatura 2: Od romantismu do symbolismu (19. století)*. Praha 1998. ISBN 80-7106-286-3. Str. 105.

⁵ Pohorský, M., „Čas oponou trhnul - a změněn svět!“. In.: *Portréty a problémy: literárně historické interpretace*. Praha 1974. ISBN není uvedeno. Str. 52-53.

⁶ Janáčková, J. et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha 2004. ISBN 80-7106-308-8. Str. 266.

1.4 Almanach Máj

Almanachy jako takové patřily v devatenáctém století k oblíbené formě tiskovin. Byly to sborníky veršů, někdy i prózy, doplněné rytinou, na jejichž sestavení se podílelo několik autorů.

Almanach Máj vyšel poprvé na jaře v roce 1858 a jeho vydání se zapsalo do dějin novočeské literatury. V příloze přinášel otištěnou rytinu Karla Hynka Máchy, autora, podle jeho stěžejního díla nesl název a rovněž navazoval na jeho myšlenky. Jeho duchovními otci byli Jan Neruda a Vítězslav Hálek. Redaktorem se však stal Josef Barák, autor veršů o marnosti ideálních citů. Mimo tyto tři do almanachu přispívali také Rudolf Meyer, básník reflexivní poezie sociální i citů melancholických, Karolína Světlá, autorka hledající ve svém díle ztracené jistoty, Adolf Heyduk se svou písňovou improvizací. Tak zvaní externí přispěvatelé byli Josef Václav Frič, Karel Sabina, Božena Němcová a Karel Jaromír Erben. Tato družina mladých i generačně starších umělců navazovala na Máchovu romantickou nespokojenost, chápala ji však v rámci obyčejného soudobého života různých společenských vrstev a v rámci demokratických ideálů.⁷

1.5 „Škodlivý“ kosmopolitismus v májovské tvorbě

Po roce 1857 se tedy začínají objevovat pod novinovými články i otištěnými básněmi jména dosud neznámá: Na Máchův odkaz navazující Hálkův lyricko-epický Alfréd (1858), už o rok později vycházejí jeho Večerní písně, jimiž si natrvalo získá oblibu široké veřejnosti. Neruda publikoval satirický pamflet U nás (1858). Vycházejí básně Heydukovy. Nejvíce zarážející však bylo stanovisko těchto prací, tak zřetelně odporující tvorbě posavadní.⁸

⁷ Pohorský, M., „Čas oponou trhnul - a změněn svět!“. In.: *Portréty a problémy: literárně historické interpretace*. Praha 1974. ISBN není uvedeno. Str 50-51.

⁸ Pohorský, M. Vítězslav Hálek, pěvec citů a nálad své doby. In.: *Portréty a problémy: literárně historické interpretace*. Praha 1974. ISBN není uvedeno. Str. 71.

Do této doby vycházeli převážně básně slepě opisující lidovou lyriku, ohlasové básně, které nepřinášejí nic nového, subjektivního. Proklamuje se zde vlastenectví, ideální vzor se hledá v národní minulosti. Jejich druhotným cílem je ustrnout v tradičních vztazích a konzervativních hodnotách. Neustále se v nich opakují motivy lásky, trpělivosti a víry. Snahou této poezie tedy bylo udržet lid v naději a upomínat k nadčasovým abstraktním hodnotám. S tímto rázně skoncovala generace Májová. Její představitelé (Hálek, Neruda, Josef Barák, Adolf Heyduk, Rudolf Meyer, Karolína Světlá, Sofie Podlipská, ze starších Erben, Němcová, Sabina)⁹ hleděli problémům v soudobé společnosti do očí. Vybírali si nejostřejší náměty z mravní a sociální oblasti. Poukazovali na pokrytectví společnosti a i na pokrytectví oficiálně přijímané soudobé literatury, která idealizuje společnost a nechává tak lid v pasivitě. Poezie májovců naopak zrcadlí smutek a rozhořčení, jako by odpověď na generaci předchozí a jako reakci na zmrazení revolučních nálad. Májovci polemizovali s českým nacionalismem, jehož vizí bylo čerpání české poezie z národních kořenů. Tito spisovatelé hlásící se k odkazu Karla Hynka Máchy, naopak navazovali dialog s evropskými národy, protože ve své tvorbě vyznávali člověka svobodného, neohraničeného zemí ani ideologií. Jejich konkrétními evropskými spolubojovníky v rovině politické i literární byli například Heine, Puškin, Hugo.¹⁰

Májovci postupně svojí snahou potlačili tzv. umění národní a navázali tak na ideály revoluční. Po politickém uvolnění v říjnu 1860 světobol májovské poezie přestal být tak markantní, naopak jejich tvorba přináší hledání možných řešení.¹¹

Májovci navíc nezavrhovali národní tvorbu jako celek, pouze si volili to, co je podle nich kvalitní a přináší subjektivní sílu. Odmítali poezii ohlasovou, neboť v ní nebylo místo pro osobitost, odmítali nekonečné opisování rukopisů a lidových písní. Naopak toužili po opravdové impulzivní poezii, za kterou by se sotva našel ušlechtilý záměr. Tuto poezii nacházeli májovci především u K. H. Máchy, jehož světobol vyjadřuje konflikt s malostí národní společnosti. Z tzv. „objektivních“ básníků si vážili Kollára, Erbena, Čelakovského, pro jejich osobité ztvárnění účelně zvolené látky.¹² Obzvláště v Erbenově Kytici nalézali a přetvářeli pro soudobého člověka otázku odpovědnosti individua za vlastní počínání vůči světu. Po vzoru starší generace je tedy hlavním znakem májovské tvorby funkce jedince v

⁹ Janáčková, J. et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha 2004. ISBN 80-7106-308-8. Str. 262-263.

¹⁰ Pohorský, M. Vítězslav Hálek, pěvec citů a nálad své doby. In.: *Portréty a problémy: literárně historické interpretace*. Praha 1974. ISBN není uvedeno. Str. 79.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž. Str. 78.

tušeném řádu věcí. Májovci ještě věří ve schopnosti člověka svět kolem sebe poznávat i měnit k lepšímu a pozorovatelné se ještě neodděluje od iracionálního.

1.6 Světobol májové školy

Jakub Malý, mluvčí nacionální školy, tvrdil o poezii májovců, že její rozhořčení a světobol je pouhým kopírováním poezie evropské, že v české poezii není pro toto smutnění reálného podkladu. Neruda oponuje, že opravdová poezie, tedy i poezie rozervanosti, vyvěrá ze skutečnosti a že v ní se odráží život jednotlivce i národa. Škola májová chápala tuto rozervanost jako výraz sebepoznání jednotlivce i národa a zároveň jako reakci na bezvýchodnost situace v níž se soudobá společnost nachází. Nezabředali do ní, chápali jí jako odpověď na absolutismus a z něj vyvěrající společenské problémy.¹³

¹³ Pohorský, M. Vítězslav Hálek, pěvec citů a nálad své doby. In.: *Portréty a problémy: literárně historické interpretace*. Praha 1974. ISBN není uvedeno. Str. 77.

2. Vítězslav Hálek

2.1 Život

Vítězslav Hálek, vlastním jménem Vincenc, se narodil a dětství prožil v obci Dolínec na Mělnicku. Při pracovním pobytu v Jestřebí se naučil německy. Na akademickém gymnáziu, které navštěvoval od roku 1847 se poprvé nadechl vlasteneckého ovzduší. V této době vznikají jeho první dílka, jedná se o ohlasovou vlasteneckou epiku elegicky laděnou, kterou publikuje ve studentském časopise pod pseudonymy. Poté studoval filosofickou fakultu, studia však po třech letech zanechal. Jako soukromí učitel se seznámil s Dorotkou Horáčkovou, inspirátorkou jeho Večerních písní a rovněž jeho budoucí manželkou. Tímto sňatkem Hálek získá hmotné i společenské postavení, za což je později obviňován.¹⁴

Podílel se na přípravě almanachu Máj (1858), jehož další tři ročníky redigoval sám. V Národních listech měl na starosti literární a divadelní rubriku a fejeton. Ve svých divadelních a literárních kritikách se pokoušel přiblížit umění potřebám soudobého života i principům realistického programu (Gogola hledám!). Organizoval mnohé další kulturní spolky a akce, mezi nimi i dění v Umělecké besedě (zal. 1863). Stál také u zrodu několika dobových časopisů.¹⁵

S J. Grégrem cestoval do Haliče, poté podnikl cestu přes Itálii až po Maďarsko. Zázitky z cest zpracoval v několika svých cestopisech a odrážejí se i jeho básnické tvorbě. Zemřel v Praze v nedožitých devětatřiceti letech na zánět plic.¹⁶

¹⁴ Forst, V. et al. *Lexikon české literatury (H-J)*. Praha 1993. ISBN 80-200-0345-2. Str. 46-47.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž.

2.2 Dílo

Věhlasu dosáhl již svou první lyrickou sbírkou *Večerní písně*, v níž opěvoval na pozadí jarní přírody, lásku, harmonické lidské vztahy i vznešený úděl básníka. Ještě většího úspěchu dosáhla Hálkova sbírka *V přírodě*, vydaná na sklonku jeho života, s poselstvím o očištné funkci přírody, lásky a poezie. Ve stopách Máchova *Máje* pokračovaly Hálkovy veršované povídky byronského typu psané koncem padesátých let (*Alfréd*, *Krásná Lejla*, *Mejrima a Husejn*). Ve skladbách z let šedesátých (*Goar*, *Černý prapor*, *Dědicové Bílé hory*) se Hálek inspiroval politickými ideály, přepjatými gesty vyjadřoval potřeby národního zápasu a kritizoval pasivitu romantických hrdinů. Většího ohlasu však dosáhla jeho posmrtně vydaná sbírka drobných epických skladeb *Pohádky z naší vesnice*, jež vycházejí z podnětů lidové slovesnosti. V tomto díle vystavuje soudobou vesnici kritickému pohledu. Na kořenech důvěrné znalosti české vesnice vyrůstala i řada jeho próz, nejvýznamnější z nich vznikají v letech sedmdesátých. Tyto povídky už zachycují život ve větší šíři a určitosti, jsou stavěny na dvou protikladných formách způsobu života (*Na statku a v chaloupce*, *Na vejminku*, *Pod dutým stromem*). Ve svém jediném románu se pokusil o zachycení problematiky umělce ve společnosti (*Komediant*). Je tvůrcem také dramát na shakespearovské motivy. Z jeho cestopisné a fejetonistické tvorby vzbudily největší ohlas *Epištoly k našemu studentstvu*, apelující na vlastenecké cítění mladé generace. Hálkovo dílo bylo překládáno i zhudebněno (Smetana, Dvořák).¹⁷

Konec Hálkova téměř bezvýhradného přijímání přinesla Macharova kritika k dvacátému výročí autorovy smrti (1894), záporně se stavící k Hálkovu dílu a zároveň vyzdvihující dosud opomíjeného Nerudu. Polemika podněcená tímto vystoupením se stala součástí generačních literárních sporů a zaclonila tak přímý pohled na Hálkovo dílo.

¹⁷ Forst, V. et al. *Lexikon české literatury (H-J)*. Praha 1993. ISBN 80-200-0345-2. Str. 46-47.

3. Demytizace Háلكa – boj o Háلكův odkaz

V této části své práce se soustředím na demytizaci Háلكovi osoby a především jeho díla. Vytýču hlavní body „háلكovské legendy“ a pomocí obránců díla Vítězslava Háلكa a jejich kritik se snažím najít jádro této legendy.

O Háلكovi se traduje legenda, která jej deklasuje. Jádro legendy spočívá v tom, že Hálek je představován jako šťastný a lehkomyšlný básník a jeho dílu je přisuzován pouze povrchní optimismus, myšlenková plytkost. Jeho tvorba je zbavena jakékoli vnitřního dramatu duše, konfliktu snu a skutečnosti, dobra a zla.¹⁸ V čem spočívá jádro této legendy?

3.1 Háلكovi kritici

Boj o Háلكův odkaz začal Macharovým článkem k dvacátému výročí Háلكovy smrti. V letech šedesátých bylo uzákoněno privilegované postavení básnictví v národní kultuře. Na vrchol byl tehdy dosazen Hálek. Prvním útokem na Háلكa, panujícího na Parnasu, byl právě Macharův článek.¹⁹ V tomto článku Machar vyzdvihuje lyrickou tvorbu sbírky *V přírodě* a odsuzuje především Háلكova dramata a rozsáhlé epické básně. Machar přirovnává Háلكovu poezii k lesní studánce, která je čistá a průhledná až ke dnu..., nemá hloubky, nemá tajů.²⁰

Pod záštitou Macharova jména se popravoval Hálek v duchu českého realismu a popravuje se dodnes.²¹

Machar tvrdí, že Hálek „nevidí hlubších věcí“ a v jeho sentimentálním a idylickém zahledění mu uniká podstata tedy „boj o život.“ Machar opět kritizuje nedostatek realismu a básníkův umělecký záměr mu přes tento pohled uniká. Machar nesnese romantické pojetí

¹⁸ Pilař, J. Duchovní tvář Vítězslava Háلكa. In.: Vítězslav Hálek. *Vesnické povídky*. Praha 1941. ISBN není uvedeno.

¹⁹ Mukařovský, J. Vítězslav Hálek. In.: *Studie z poetiky II*. Praha 1982. ISBN není uvedeno. Str. 608 – 609.

²⁰ Tamtéž. Str. 607.

²¹ Králík, O. Zabiječi labutí. In.: *Osvobozená slova*. Praha 1995. ISBN 80-85639-59-9.

poezie, vše vzlétající a toužící je pro něj „titěrná slzná rapsódie starého žánru“, bere na milost pouze to, co se dá vtěsnat do pojmu estetiky realistické, co se dá ospravedlnit životopisnými fakty nebo empirickým prožitkem. V tomto duchu nazírali na Hálkovo dílo i osobnosti následující. Arne Novák tvrdil: „Hálek dospěl zaslouženého úspěchu hlavně v reliéfní kresbě lidových typů, živě odpozorovaných a účastně prožitých.“²² Šalda se odvolává na povídku na Vejvinku, kde ho pobuřuje nemorálnost dětí ležících v hrobech a zanedbávajícím tak školní docházku. Zde opět Šalda zabředá do realistické sevřenosti a uniká mu proto, že právě v těchto scénách je síla Hálkovy tvorby.

Stejného tématu se dotýká i Durdík se svou známou kritikou těchto veršů ze sbírky V přírodě: „*Vyběhla bříza běličká, jak ze stáda ta kozička.*“²³ Durdík se bouří nad absurditou běžící břízy. Ale Hálek právě tím, že uvolnil spojení básnických představ se skutečností, a že si dovilil překročit hranice „rozumu,“ přičinil se o obohacení básnické fantazie české lyriky.²⁴ Šalda sám k Durdíkově kritice dodává, že u Hála to nebylo pochybení, slabost, ale byla to záměrnost, byl to následek postoje, který Hálek zaujal k přírodě, životu, umění. Svým postojem proti stylizaci, škrobenosti a proti všemu nepřirozenému se stal předchůdcem Bezruč i Dyka.²⁵ Podle mého názoru by právě toto v Hálkově díle mělo být obdivuhodné. Tato metafyzičnost, vyvěrající z hloubi duše a proměňující se v obrazy podbarvené zpěvem v nejrůznějších formách, oživujícím tak celé jeho dílo.

3.2. Kritické přijetí Večerních písní

Asi největší kritický ohlas způsobila Hálkova sbírka lyrických veršů Večerní písně. Neruda vytýkal Hálkově sbírce, že se dostatečně nevěnuje konkrétním společenským problémům. Hálkův záměr byl ale jiný. Hálek chtěl řešit problémy tím, že stavěl lidem před oči ideál lásky a přírody, jímž by se daly překlenout protiklady soudobého života. Tento

²² Králík, O. Zabiječi labutí. In.: *Osvobozená slova*. Praha 1995. ISBN 80-85639-59-9.

²³ Šalda, F. X. Několik poznámek o Vítězslavu Hálkovi. In.: *Z období zápisníku II*. Praha 1988. ISBN není uvedeno. Str. 143.

²⁴ Pohorský, M. Vítězslav Hálek, pěvec citů a nálad své doby. In.: *Portréty a problémy*. Praha 1974. ISBN není uvedeno.

²⁵ Šalda, F. X. Několik poznámek o Vítězslavu Hálkovi. In.: *Z období zápisníku II*. Praha 1988. ISBN není uvedeno. Str. 147

Hálkův postoj se Nerudovi zdál příliš úzký a nevystihující problémy doby.²⁶ Máme-li pochopit Nerudovu odsuzující kritiku, musíme ji chápat jako součást Nerudova boje o budoucí vývoj české literatury. Neruda se obává, aby se spisovatelé neodvraceli od společenských úkolů, vytyčených dobou.²⁷ Neruda proto přeslechl ve Večerních písních „širší“ city,²⁸ které mluvily jak ke generaci Hálkově, tak mluví i ke generaci dnešní.

Jakub Malý, který je výše představen jako konzervativní odpůrce všech nových tendencí a vytrvale lpějící na kořenech domácí tradice, vidí v Hálkově sbírce recept na lehký snadno stravitelný dezert: „*Vezmi: lásku, ptáčky, hvězdičky, andělíčky, píseň, bol, slze, zadělej s hojnými plagiáty, dej to do formy vymazané slastí zármutku, vař nad horoucími vzdechy šestnáctiletého nešťastného milovníka, polej břečkou z povidel a dej na stůl, dokud se z toho kouří, aby to nevyčichlo.*“²⁹ Malý nechápal, že mladí básníci mohou těžit z Máchovy, Erbenovy, Havlíčkovy tvorby, a že zároveň mohou obohacovat českou literaturu úzkým přimknutím k literaturám cizím.

Dalším již známých kritikem této sbírky byl Josef Svatopluk Machar. Ten obecně považuje Hála za osobnost neoprávněně trůnící na vrcholku Parnasu. O Večerních písních zmiňuje, že jejich vůně už vyvanula a že nemají modernímu člověku co říci.³⁰ O deset let později naopak významný kritik a publicista František Václav Krejčí řadí Večerní písně k nejdůležitějším knihám české poezie, „*k básnickým činům, které poháněly vývoj citů a mluvy o celé hony vpřed.*“³¹ Ale teprve estetik Jan Mukařovský roku 1935 podal skutečný důkaz o Hálkově uměleckém talentu, a sice rozborem Hálkovy formy a techniky.³² O Mukařovské rozboru Hálkova díla se zmíním dále.

²⁶ Pohorský, M. Vítězslav Hálek, pěvec citů a nálad své doby. In.: *Portréty a problémy*. Praha 1974. ISBN není uvedeno.

²⁷ Kožmín, Z. Doslov. In.: *Večerní písně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno.

²⁸ Pohorský, M. Vítězslav Hálek, pěvec citů a nálad své doby. In.: *Portréty a problémy*. Praha 1974. ISBN není uvedeno.

²⁹ Kožmín, Z. Doslov. In.: *Večerní písně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno. Str. 77.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.. Str. 78.

³² Tamtéž.

3.3 Neruda nebo Hálek?

Dalším z bodů hálkovské legendy pocházející z pera Svatopluka Machara je nešetrné zacházení s dvojicí autorů Hálek – Neruda. Jak je to s tímto Macharem nastoleným problémem - opomíjením Nerudy a vyzdvihováním Hála - se pokusím zjistit pomocí kritických studií Miloše Pohorského a především Jana Mukařovského.

Hálek zasáhl veřejnost poprvé svou sbírkou Večerní písně, kde dává za příklad soudobému světu šlechtnost a ideál. Poetizuje mezilidské vztahy tak, aby měly co nejširší společenskou platnost. Právě tato Hálkova neurčitost ideálu a v něm obsažený harmonizující prvek zaručovaly obecnou přijatelnost jeho veršů. Neruda stihl za Hálkova života napsat pouze Hřbitovní kvítí a Knihy veršů, žádné z jeho stěžejních děl (Kosmické písně, Balady a romance, Povídky malostranské) tehdy ještě světlo světa nespátřilo. Neruda, si na rozdíl od Hála, v těchto sbírkách kladl za cíl odhalovat život se všemi sociálními konflikty, ve vši drsnosti a odkrývá rozdíl mezi iluzemi a realitou, čímž ovšem ohlas u veřejnosti nezískal.³³

Pravdou tedy zůstává, že jak Neruda tak i Hálek přistupovali k soudobé problematice a jejímu literárnímu ztvárnění jiným způsobem. Hálek hledal řešení v harmonizujícím ideálu, Neruda naopak ve svém díle poukazoval na sociální konflikty a v těchto sbírkách (Hřbitovní kvítí, Knihy veršů) idealizující vyústění chybí. V tomto ohledu jsou tyto osobnosti nesrovnatelné.

V prvotních Nerudových sbírkách se rozléhá bití zvonů, jež doprovázejí lidskou bytost na její poslední pouti. „*Jaký zvonův šumem zvoní zvonek pronikavý? – Jeho zvuk jak smrtná trýzeň, jako uhel žhavý!*”³⁴ Narozdíl od Hálkova optimistického jara převažuje v těchto básních zima a zmar. „*Kdo už více jar těch přežil, ví, jak jaro uplyne a že jaro, léto, jeseň mžikem v zimě zahyne. Kdo už mnohé jaro přežil, blahu více nevěří, lehko při novém zas jaru na své srdce zanevří.*” Láska je zde zmařená, nenaplněné jsou i rodinné vztahy. Neruda pohlíží na jaro, mládí a s tím spjaté milostné písně skepticky. „*Nevím mám-li milovat, nevím mám-li zpívat, nebo, k jaru lhostejný, v zašlý čas se dívat. Na své lásky lichou pout', na své*

³³ Pohorský, M. Vítězslav Hálek, pěvec citů a nálad své doby. In.: *Portréty a problémy*. Praha 1974. ISBN není uvedeno. Str. 100

³⁴ Neruda, J. Otcí. In: *Ve lví stopě*. Praha 1984. ISBN není uvedeno. Str. 20.

*mládí těžké – vzpomínkou se umořit též by bylo hezké.*³⁵

Z výše uvedených úryvků Nerudových veršů je patrná intimita, která je dalším kontrastem Hálkových básní, ve kterých je zřejmá láska jako základní všelidský princip a příroda jako matka veškerenstva.

Mukařovský pohlíží ve své studii (*Slovo a slovesnost, 1935*) na dvojici Neruda - Hálek, jako na dvě osobnosti, které žijí ve vzájemné symbióze, kdy jedna dává prostor a vymezení druhé. Jejich díla mají mnoho společného (sklon k personifikaci, neologismům, vulgarismům, zdobnělin), jejich celkové vyznění se ale diametrálně liší. Podle Mukařovského je Hálek přímý, průzračný, čistý, nedá se u něj vyčíst nic mezi řádky, Neruda bývá naopak charakterizován jako básník zámlky a zkratky, nepodléhající okamžitému dojmu. Neruda tedy svou brzděnou emocionalitou polemizoval s Hálkovou citovou spontánností.³⁶ Dá se říct, že mezi jejich díly existuje určitý dialog, a je zajímavé jej pozorovat a učit se z něho.

3.4 Kořeny hálkovské legendy

Příčinu Hálkovy kritiky se pokusil objasnit Jan Pilař (*Duchovní tvář Vítězslava Háška, 1941*). Podle Pilaře je Háškova kritika zapříčiněna zbožštěním máchovského typu prokletého básníka. Od doby Máchovy se v české poezii vytvářel komplex představ a znaků, kterými byl později charakterizován zrod básníka.³⁷ Hálek se svým „typem básnictví“, kde není na první pohled patrná tajemnost a světabol, nemohl prolomit „Máchovu kletbu.“

Podle Jiráta (*Portréty a studie, 1978*) se zase musí vývoj Hálkovy kritiky chápat v dobovém kontextu. Vrchlickým byla zahájena nová reforma českého básnictví. Tomuto kultu bohatého slova, složité formy a myšlenkové odvážnosti Hálek nemohl vyhovovat. Působil zde plynce a příliš improvizátorsky.³⁸

Pravdu můžou mít oba. Nicméně tyto „máchovské předsudky“ a změna estetických

³⁵ Neruda, J. Elegické hříčky. In.: *Ve lví stopě*. Praha 1984. ISBN není uvedeno. Str. 48.

³⁶ Mukařovský, J. Vítězslav Hálek. In.: *Studie z poetiky II*. Praha 1982. ISBN není uvedeno. Str. 619.

³⁷ Pilař, J. Duchovní tvář Vítězslava Háška. In.: Vítězslav Hálek. *Vesnické povídky*. Praha 1941. ISBN není uvedeno.

³⁸ Jiráta, V. Nad dílem Hálkovým. In.: *Portréty a studie*. Praha 1978. ISBN není uvedeno.

hledisek by neměly znamenat smrt Háalka pro všechny následující generace. Je třeba tento prach dezinformace, který vznikl nešetrným zacházením s tímto autorem, šetrně stírat a pokusit se hledat prvky, které by vyhovovaly hlediskům estetiky dnešní.

I výše uvedená vlna kritiků může mým svým způsobem pravdu. Literární estetika a její vnímání se mění s postupem času. Každá nová generace vnímá dané dílo v jiném kontextu. Nicméně nyní je třeba k těmto výrokům přistupovat kriticky a problematiku zkoumat z hlediska dnešní doby, o což se snaží Háalkovi obhájci.

3.5 Háalkovi obhájci

Začarovaný kruh pohybující se na vlnách Macharova článku z Naší doby prolomil až Jan Mukařovský. Podle Mukařovského se musí od tohoto generačního boje Háalek očistit a toho lze dosáhnout jen upozorněním na rysy, které jej spojují s pojetím poezie dnešní.³⁹ Jedním z těchto rysů by podle něj mohla být bezprostřednost poezie tohoto přirozeného básníka. Mukařovský dokazuje, že Háalkova tvůrčí naivita i improvizací ráz poezie byla autostylizace vycházející ze soudobého pojetí poezie. Nejedná se tedy o umělého básníka, jak o něm mnozí tvrdili, nýbrž o skutečného improvizátora anonymní poezii lidové. Háalek se stylizoval v pěvce citově bezprostředního. Pro svou lyrickou tvorbu čerpal z písně lidové městské, pouliční. Je to patrné především ve sbírce Večerní písně a v Baladách a romancích, kde se objevují známá klišé přejatá z písní pouličních.⁴⁰ Mukařovský jako příklad uvádí sloku básně z Večerních písní:

*„Když jsem se díval do nebe
skrz ty hvězdičky zlaty,
mně zdálo se, žeś svěřice
a já že anděl svatý.“⁴¹*

³⁹ Mukařovský, J. Vítězslav Háalek. In.: *Studie z poetiky II*. Praha 1982. ISBN není uvedeno. Str. 618-619.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Háalek, V. Večerní písně. In.: *Básně*. Praha 1960. ISBN není uvedeno. Str. 110

Voborník ve své stati (v úvodu k *Sebraným spisům*, 1906) praví: „*Hálek nenáviděl hudbu salonní, naopak upřednostňoval hudbu lkavou, která mladým i starým rozechvívá duši.*“⁴² Hálkovo směřování k pouliční písni, která leží na pomezí folklóru a umělé literatury, je z jedné strany motivováno potřebami vývoje českého básnictví (jako reakce na klasicistickou objektivitu) a z druhé strany je podloženo směřováním k umělecké periférii. Ta byla doslova potřebou tehdejší nejrozšířenější vrstvy (drobné buržoazie), jejíž vkus byl mnohem méně regulován starou tradicí, ale současně užíval mnohem větší svobody. Drobná buržoazie vyžaduje silné dojmy, pestrost, spontánnost, sentimentálnost. V tom všem vyhovoval Hálek sociální objednávce své doby, a proto byl zvolen na vrchol Parnasu.⁴³

Podle Mukařovského je to právě sklon k perifernosti Hálkovy tvorby, co by mohlo přiblížit Hála i generaci dnešní, která má blíže k Nezvalovi, jenž svou sbírkou *Pět prstů* navazuje na Hála právě sklonem k onomu pokleslému umění.⁴⁴

Vojtěch Jirát spatřuje sloupy Hálkovy tvorby ve figurkách a přírodě, ve smyslu lyrika a žánr. Lyrismem má na mysli lyrizující pojmání osob, dějů a problémů. V Hálkově díle se vyskytují hlavní dva typy postav. První z nich jsou milenecké dvojice. Hálek spatřoval základ lidského života v erotice, po vzoru pozdního romantismu. Milenecké páry zachycoval v okamžiku milostného vzplanutí, nebo naopak nedorozumění. Romantické rysy má i druhý typ postav, jsou to podivínské figurky shakespearovského ražení. Tyto postavy slouží v Hálkově díle jednak jako patroni milenců nebo poukazují k společenským problémům.⁴⁵

Zde se nechal inspirovat romantickou exotickou chutí. Jirát tento jev doslova nazývá „*exotismus psychický.*“⁴⁶ Jeho postavy posíláka Vény, bláznivého Lojky, Zlatého ženicha, „pomatení starci“ Balad a romancí, zlí samotáři Pohádek z naší vesnice a mnozí další vycházejí z shakespearových dramát.⁴⁷ První významový sloup Hálkovy tvorby Jirát tedy spatřuje v jemném, osobitém prokreslení obou typů Hálkových postav. Vojtěch Jirát se domnívá, že tyto antihrdinové stmelují Hálkovo dílo a pojí jej v jeden celek.⁴⁸

⁴² Voborník, J. Úvod. In.: Vítězslav Hálek. *Obrázky a fejetony cestopisné (Sebrané spisy)*. Praha 1907. ISBN není uvedeno.

⁴³ Mukařovský, J. Vítězslav Hálek. In.: *Studie z poetiky II*. Praha 1982. ISBN není uvedeno. Str 619.

⁴⁴ Tamtéž. Str. 619.

⁴⁵ Jirát, V. Nad dílem Hálkovým. In.: *Portréty a studie*. Praha 1978. ISBN není uvedeno. Str 164.

⁴⁶ Tamtéž. Str. 165.

⁴⁷ Jirát, V. Předmluva. In: Vítězslav Hálek. *Hálek verše a proza*, Praha 1945. ISBN není uvedeno.

⁴⁸ Tamtéž.

Proč si „optimistický“ Hálek vybíral tyto shakespearovské postavy a jaký člen zastupují v jeho rovnici příroda vs. společnost se pokusím zjistit ve 4. a 5. kapitole, rozbořím Hálkovy tvorby.

Druhým sloupem u Hála je podle Jiráta příroda. „*Bůh čili příroda je základní poučkou Hálkovy věrouky a z ní vycházejí všechny jeho metafory a příměry, (...) které jsou parabolami Hálkova naturalistického náboženství.*“⁴⁹ Z důsledných provádění těchto obrazných parabol mohou vznikat až lyrické bajky. Hálek přírodu epizuje.⁵⁰ Tento jev je podle Jiráta druhým sloupem Hálkovy tvorby.

Další se současných obhájců Hálkových je Oldřich Králík. Ve své studii *Zabiječi labutí* se snaží Hála očistit od pohledu realistické estetiky. Hybnou sílu Hálova díla spatřuje v hudebnosti. Na rozboru některých prací Hálkových dokazuje, že mýtus hudby a zpěvu a nikoli realistický podklad je to, co určuje svébytnost Hálovy tvorby. Hálek ve své tvorbě prozaické navazuje na svou poezii. V povídkách se odráží přesvědčení o božském poslání pěvce a zpěvu, které je patrné ve *Večerních písních*.⁵¹

Ve svém rozboru Hálkových prací bych chtěla mimo jiné navázat právě na tuto studii Oldřicha Králíka o objevení mýtu hudby v Hálově tvorbě.

S novým pohledem na dílo Vítězslava Hála přichází také básník a objevitel opomíjených a zapomenutých básníků Ivan Slavík, ve své knize *Viděno jinak* se pokouší Hálovi vrátit jeho pravou tvář a patřičné místo v hierarchii hodnot. Zbavuje Hála mýtů, které po smrti provázely jeho osobu a zamlžovaly tak pravou podstatu díla tohoto spisovatele.⁵²

Podle Slavíka měl Hálek v literárním světě zvláštní úděl. Byl jakoby ozářen auru slávy a přes tu zář nikdo nepostřehl tragiku jeho krátkého života. Za jeho života nikdo nepřišel s hlubším rozbořím jeho prací a hned po smrti se stal terčem útoku, aniž by byl předtím správně pochopen.⁵³

Stejně jako k Hálově osobě se i k jeho dílu přistupovalo s předsudky. Josef Hora o

⁴⁹ Jiráta, V. Nad dílem Hálkovým. In.: *Portréty a studie*. Praha 1978. ISBN není uvedeno. Str. 168.

⁵⁰ Tamtéž. Str. 169.

⁵¹ Králík, O. *Zabiječi labutí*. In.: *Osvobozená slova*. Praha 1995. ISBN 80-85639-59-9.

⁵² Slavík, I. Předmluva. In.: *Viděno jinak*. Brno 1995. ISBN 80-902024-0-3.

⁵³ Slavík, I. Hálek lyrik. In.: *Viděno jinak*. Brno 1995. ISBN 80-902024-0-3. Str. 71.

Hálkově poezii tvrdí: „měl v sobě pohodu přírody (...) nikdy ho nepojala závrať z nejistot světa“. Slavík argumentuje těmito verši ze sbírky V přírodě: „*Být člověkem a přec jím nebýt, nic nemít, co je v duši svato, bez lásky, bez jara a touhy, a v srdci chlad a nezahřáto!*“⁵⁴ V těchto verších nachází metafyzické prvky a v Hálkovi tak objevuje kromě básníka „pole a louky, háje a světlého lesa také básníka kosmických písní“. Z Hálka se tak rázem stává následovník Máchy a předchůdce právě Hory.⁵⁵

Slavík zdůrazňuje dvojpólnost Hálkova díla. Ve sbírce V přírodě nachází Hálka jak klokotajícího, zurčícího, plného probouzejícího se života, tak i Hálka zpomaleného, ztišeného jako podzimní den: „*Nic nejsem nežli ta růže, nic víc než slavík v podletí, mé lístky časem opadají, má píseň v jeseň odletí*“⁵⁶ „Někdy vane jeho verši stříbrný vítr, jindy v nich hrají struny ve větru.“⁵⁷ Slavík vyzdvihuje v Hálkově poezii radost z každodenních věcí, tu hřejivou samozřejmost:⁵⁸ „*Den májový, jak ze zlata, stráň po srdce až zahřáta, po ní si ptáček pěnká jen: „Den májový, jen pojd'te ven!”*“⁵⁹

Hálek byl nejčastěji vykládán jako sentimentální a naivní pěvec, bytost šťastná, povrchní, neproblematická a se sebou spokojená. Ale verše sbírky V přírodě tuto bytost ukazují v poněkud jiném úhlu. Jak říká Ivan Slavík: „Teprve jednota radostného i tragického Hálka v díle i v životě, rub i líc, je Hálek celý“. „Radost i pravý žal“, jak sám vyjadřuje v jedné básni.⁶⁰

Ivan Slavík tedy nachází „pravého“ Hálka v dvojpólnosti jeho díla. V jednotě radosti a tragiky.

3.6 Shrnutí

Už z těchto nových pohledů na dílo Vítězslava Hálka vyplývá, že Hálek byl osobnost nepochybně silnější, než jak o něm soudili někteří jeho kritici, a že má ještě dnešnímu čtenáři co říci. Pro mě je Hálek živý nejen svým pojetím přírody, kterou přibližuje člověku důvěrným osobním zobrazením, ale i svou citovostí, svým niterným přístupem k dílu a především

⁵⁴ Hálek, V. V přírodě. In.: *Básně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno.

⁵⁵ Slavík, I. Hálek lyrik. In.: *Viděno jinak*. Brno 1995. ISBN 80-902024-0-3. Str. 67-68.

⁵⁶ Hálek, V. V přírodě. In.: *Básně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno.

⁵⁷ Slavík, I. Hálek lyrik. In.: *Viděno jinak*. Brno 1995. ISBN 80-902024-0-3. Str. 68.

⁵⁸ Tamtéž. Str. 68.

⁵⁹ Hálek, V. V přírodě. In.: *Básně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno.

⁶⁰ Slavík, I. Hálek lyrik. In.: *Viděno jinak*. Brno 1995. ISBN 80-902024-0-3. Str. 62.

hudebností a zpěvností, na které je založena podstata jeho tvorby. Hálek ještě není ani opuštěný, ani vybledlý, jak o něm říká Šalda.

4. Mýtus přírody a mýtus hudby a zpěvu v díle Vítězslava Háška

V tomto krátkém oddíle přistupuji k teoretické části ústředního problému své práce a tím je zobrazení hudby a přírody v Háškově díle. Na pomoc jsem si přizvala studie Vojtěcha Jiráta a Mojžíra Otruby, s jejichž pomocí bych chtěla definovat význam *přírody* a *hudby* ve všech vrstvách Háškovy tvorby a také najít pro tyto dvě kategorie společné pojítko.

4.1 Mýtus přírody v Háškově tvorbě

Hášek měl svým srdcem blízko k přírodě i rousseauovsky pojímaným životním ideálem. Jeho uměleckým gestem se stává rozbíjení hranic, jenž se v průběhu dějin navršily mezi člověkem a přírodou.⁶¹ Tento přírodní zákon dává za vzor lidským vztahům.⁶² Člověk, který se oddělil od přírody je deformovaný a pohlcený společenskými konvencemi. S rozbíjením těchto hranic se ukazuje příroda, její rytmus, řád a vnitřní vztahy jako jediný vzor pro člověka. Tato idea přirozenosti, idea prolnutí člověka s přírodou má v evropském myšlení hluboké kořeny. Háškovy koncepce této idey je však přínosná tím, že je mýtotvorná. Podání idey přirozenosti v Háškově stylu je obsahově vágní. To však může být paradoxně její předností. Plytkost a vágnost koncepce jí umožňuje nabývat vlastností, které má mýtus: skutečný obsah se vytváří až v doteku s hodnotově vyhraněným společenským ovzduším a poté nabývá schopnosti pojmout celou skutečnost a postihnout ji s univerzální platností.⁶³ Hášek tedy jako přirozené prezentuje vše, co do své budoucnosti projektuje současná společnost – demokratismus, humanitu, likvidaci sociálních křivd a nerovností.⁶⁴

Hlavním subjektivním přínosem jeho díla byl dar vyzpívat právě strávený dojem a okouzlit jasnými, průzračnými lyrickými verši. Nejběžnější přírodní jevy se mu stávají podnětem k improvizaci, která je vzorem pro lidský život, radost, soulad. Šalda tvrdí, že

⁶¹ Otruba, M. Doslov. In.: Vítězslav Hášek. *Kresby křídou i tuší*. Praha 1988. ISBN není uvedeno.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž.

Hálek věří v přírodu jako vzor dokonalosti a všelék proti lidským utrpením a strastem. Příroda je pro Hála jediná učitelka. Pro něj jsou všechny lidské zákony a hlavně církevní dogmata zbytečné lidské vynálezy, které kazí život.⁶⁵

Hálek vychází romantického pojetí přírody. „*Ten, kdo se řídí hlasem přírody, je ideálním představitelem lidstva, kdo je přírodě blízek, je šťasten*“.⁶⁶ Podle romantického a tedy i Hálova vidění je v přírodě obsažena harmonie dobra, krásy a pravdy. Hálek obklopuje své milenecké dvojice poutem přírody. Zajímá se o lidi, kteří mají k přírodě nejbliže (šumaři, cikány a „lidi kočovné“).⁶⁷ Svou nezkažeností a čistotou duše mají dle Hálovy koncepce k přírodě nejbliže děti. Děti ještě nestačily okusit hořký pohár společenského nešvaru. Proto se v jeho díle objevují dětské milenecké dvojice.⁶⁸ Zde právě Šalda vytýká Hálovy nemorálnosti dětí zanedbávajících školní docházku a dokonce společně ležících v hrobech.⁶⁹ Z realistického hlediska by to bylo opravdu zvláštní, ale jak už bylo výše zmíněno, Hálek realistou nebyl. Svým dílem navazuje na evropské romantiky, především na Rousseaua.⁷⁰

Příroda je Hálovi dokonalou obdobou člověka, protože oba světy - svět živočišný, rostlinný i nerostný a svět lidských tvorů - jsou stejné, protože jsou oba dětmi přírody, jednotného principu kosmického. Bůh čili příroda je základní poučkou Hálovy naturistické nauky a z ní vycházejí všechny jeho metafory a příměry, které jsou víc než jen obrazy, jsou parabolami tohoto Hálova náboženství. Hálek otrocky ze své základní rovnice příroda, přirozenost x společnost, přetvářka odvozuje vše, co se odvodit dá.⁷¹ Vzhledem k jednoduchosti této základní myšlenky, se zde Hálovy nabízí široký prostor pro obrazné myšlení, což plně využil zejména ve své poezii.

⁶⁵ Šalda, F. X. Několik poznámek o Vítězslavu Hálovi. In.: *Z období zápisníku II*. Praha 1988. ISBN není uvedeno.

⁶⁶ Jiráat, V. Předmluva. In.: Vítězslav Hálek. *Hálek verše a proza*. Praha 1945. ISBN není uvedeno.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Šalda, F. X. Několik poznámek o Vítězslavu Hálovi. In.: *Z období zápisníku II*. Praha 1988. ISBN není uvedeno.

⁷⁰ Jiráat, V. Předmluva. In.: Vítězslav Hálek. *Hálek verše a proza*. Praha 1945. ISBN není uvedeno.

⁷¹ Tamtéž.

4.2 Mýtus hudby a zpěvu v Hálkově tvorbě

Mýtus hudby a zpěvu je u Háalka patrný už ve Večerních písních a možná pramenní z básníkovy přesvědčení o božském poslání pěvce, jak myslí Oldřich Králík,⁷² ale určitě kořeny těchto typických háalkovských motivů (hudby a zpěvu), spočívají v básníkově mládí. Hálek vyrůstal v hospodském prostředí a byl častým posluchačem venkovských muzik. Proto při svém vzpomínkovém a snovém návratu do dětství a mládí hraje vedle přírody hlavní roli hudba. Hálek je hudbou celý prostoupen. Motivy hudby a zpěvu jsou proto hlavní charakteristikou jeho postav⁷³ a vedle motivů přírody tvoří základ tematické osnovy. Tento mýtus prochází celou Háalkovou tvorbou a stmeluje ji v jeden celek.

Hálek hudbu a zpěv chápe jako prostředníka mezi lidkou duší a přírodou. Člověk se různými kulturními vlivy oddělil od lůna přírody a Hálek vidí návrat k ní prostřednictvím tohoto mýtu. Jen člověk, který je zbaven společenského nešvaru se může přiblížit k tomu, co jej přesahuje. Duše takového člověka je po tomto očištění naplněna hudbou (v próze Vejminek očišťná pouť sedlák Lojky), tento člověk po takovém hudebním nadechnutí je znovu naplněný, tedy v souladu s přírodou.

Mojmír Otruba v doslovu k souboru křídových kreseb Vítězslava Háalka spatřuje prostředníka mezi člověkem a přírodou v citu: „citu je určena funkce poznávacího, či spíše orientačního aparátu (jím se člověk zmocňuje přírody, své ideální předlohy a směrodatného criteria), cit je i východiskem všeobecné obrody...“⁷⁴ Do této citace místo slova *cit* můžeme klidně použít slova *hudba*. V Háalkově podání je slovo hudba obrazným vyjádřením slova cit, je to hudba duše.

U Háalka, jak už bylo řečeno, mají k přírodě nejbližší děti. Děti žijí ve vlastním světě a společenský neřád na ně nedosahuje. Jejich duše jsou tedy čisté, plné zpěvu.

Nejpřirozenějším citem je pro Háalka cit milostný, erotická láska.⁷⁵ Jeho povídky jsou plné mileneckých dvojic, jejichž hudba vede dialog s nezpěvnými bytostmi v podobě rodičů lpějících na společenských předsudcích a zpuchřelých tradicích.

V Háalkově díle se vyskytují i postavy tragikomické. Tyto postavy se ještě dále dělí.

⁷² Králík, O. Zabiječi labutí. In.: *Osvobozená slova*. Praha 1995. ISBN 80-85639-59-9.

⁷³ Pilař, J. Duchovní tvář Vítězslava Háalka. In.: Vítězslav Hálek. *Vesnické povídky*. Praha 1941. ISBN není uvedeno.

⁷⁴ Cit. Otruba, M. Doslov. In.: Vítězslav Hálek. *Kresby křídou i tuší*. Praha 1988. ISBN není uvedeno.

⁷⁵ Tamtéž.

Jsou to buď blázni nebo podivíni, kteří jsou svou podstatou nepřístupní společenským transformacím a patří tedy mezi postavy zpěvné (Na Vejminku - posílák Věna, Muzikantská Liduška – postava Zlatého ženicha).

Druhým typem tragikomických postav jsou ty postavy, jenž o svůj mýtus hudby přišli právě zásahem z vnitra společnosti. Tento zásah jim znemožnil návrat k přírodě. A řadí se proto k postavám nezpěvným, marně hledajícím hudbu své duše (př. Muzikantská Liduška).

Kromě této metafyzické funkce hudby a zpěvu, má hudba v Hálkově díle i konkrétnější podobu. Vyskytuje se ve formě tzv. slyšitelné. Slyšitelnou hudbou mám na mysli hudbu různých potulných hudebníků a zpěváků (Na vejminku, Muzikantská Liduška), zpívající a hrající postavy (Pod dutým stromem). Tato forma hudby je patrná v epické lince. Je to jeden ze základních témat Hálkova díla. Dále se však jako hudba může projevat i jako pláč a smích (odraz duše), hudbou je i hudba slov, která hraje v protikladu k zarputilému mlčení (hudba duše, která je nevyzpívána, může vest k pomatení - Muzikantská Liduška) a zejména hudba (zvuky) přírody jako odraz lidské duše, což je patrné ve vypjatém stavu hrdiny (př. Pod pustým kopcem...)

V neposlední řadě můžeme stopy hudby a zpěvu sledovat i v jazykové rovině. Hálek vytváří ojedinělé složeniny slov (př. „průhlasný“), které potvrzují tento mýtus hudby.⁷⁶ „*Ted' tak je v světě průhlasno, že slyšet nejjemnější hlásky, že vod a hájů myšlenky jdou jako svatá mluva lásky.*”⁷⁷ Průhlasný v kontextu básně znamená udolat hudbou nepřírozené lidské vztahy.⁷⁸ Dalším příkladem může být tento verš: „*Ve vonné básni květomluvné luky, ve světů nočních lesklém výronu, já čítám zákony všech zákonů, jež vyšly z přírody pravěčné ruky.*”⁷⁹ „Květomluvné” má zde význam mluvících květů, díky nimž básník může porozumět mluvě přírody. Podobných příkladů se v Hálkových sbírkách najde více.

⁷⁶ Králík, O. Zabiječi labutí. In.: *Osvobozená slova*. Praha 1995. ISBN 80-85639-59-9.

⁷⁷ Hálek, V. V přírodě. In.: *Básně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno.

⁷⁸ Králík, O. Zabiječi labutí. In.: *Osvobozená slova*. Praha 1995. ISBN 80-85639-59-9.

⁷⁹ Hálek, V. V přírodě. In.: *Básně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno.

4.3 Závěr

Celým Hálkovým dílem zní touha po překonání všech temných stínů v člověku a úsilí objevit člověka znovu. Tedy objevit člověka přírodního, bez konvenčních návyků, a když ne objevit, alespoň si jej vytvořit.⁸⁰ V tomto směru není Hálkovo dílo ani trochu realistické, naopak básník zapojuje vlastní fantazii a improvizaci a v tom spočívá síla a bezprostřednost jeho tvorby.

S tím souvisí i motivika písně, hudby, zpěvu, která v širokém významovém spektru prostupuje všechny vrstvy díla. Toto Hálkovo subjektivní estetické vidění tvoří osobitou uměleckou cestu, která tvoří vlastní kouzlo jeho tvorby a je hlavním podkladem jeho básnického vidění skutečnosti.⁸¹

⁸⁰ Pilař, J. Duchovní tvář Vítězslava Háška. In.: Vítězslav Hálek.: *Vesnické povídky*. Praha 1941. ISBN není uvedeno.

⁸¹ Tamtéž.

5. Zobrazení hudby a přírody v díle Vítězslava Háška

V závěrečné části přicházím k aplikaci teoretických poznatků z předchozích částí na vlastní tvorbu Vítězslava Háška. Náhodně jsem zvolila některé z jeho lyrických a epických prací a přitom jsem se snažila uchovat jejich chronologickou posloupnost. Interpretace jednotlivých básní a povídek vede k závěrečnému shrnutí významu hudby a přírody v díle Vítězslava Háška.

5.1 Vítězslav Hálek - básník

Háškovy básně docházely ohlasu ve veřejnosti a jejich autorovi se dostávalo širokého uznání.

Jeho básně dosahovaly úspěchu zejména proto, že padly do noty tehdejší společnosti šedesátých let. Ta potřebovala básníka, který by byl pěvcem jejího nadšení a jejích citů. Dychtila po verších, které by pomáhaly vytvářet a upevňovat její morálku, snažící se oprostit od nepřírozených konvencí, a žádala básně, které by se účastnily jejího společenského zápasu a daly výraz jejímu pocitu životní radosti.⁸²

Z pokrokových sil v šedesátých letech vyrůstala demokratická kultura, její myšlenky se staly Háškovou oporou a Hálek se stal jejich básníkem. Antal Stašek napsal o Háškovi ve *Vzpomínkách*, že „všechno jeho životní i umělecký názor odpovídal náladě tehdejšího mladšího pokolení, měl připravenou půdu, nemusil si pracně dobývat myslí, našel duše dokořán otevřené.“⁸³

Vítězslav Hálek postavil své básnické dílo do služeb společenského pokroku vědomě.

Jako vznešený básník-věštec zdůraznil aktivní společenskou úlohu a občanskou

⁸² Pohorský, M. Doslov. In.: Vítězslav Hálek. *Básně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno.

⁸³ Tamtéž.

povinnost být hlasatelem demokratických ideálů. Mimo tyto politicko společenské ambice se však v jeho poezii nachází osobní talent čerpající z hlubin duše a nesledující vyšší cíle.

Hálkovy první básně, otiskované od roku 1854 v časopisech, spadají do doby básníkovy učení. Hálek v nich vycházel především z Erbenových balad, které vyšly krátce předtím ve sbírce Kytice.⁸⁴ Hálkova básnická tvorba brzy došla prvních úspěchů.

5.1.1. Balady a romance

Bláznivý Janoušek

V sociální baladě Bláznivý Janoušek je ústředním tématem nevděk syna k otci. Bláznivý Janoušek v každé sloce postupně odhaluje svůj příběh a na konci každé z nich se opakuje refrén: „*A na to smích a chechtot zazní: Ha, smějte se! On blázní!*“⁸⁵ Děti za Janouškem chodí a smějí se mu, jelikož je pro ně „blázen“ a tudíž osoba hodná výsměchu. Avšak o několik slok později, v části, jež jeví zapření otce synem, a tedy nepřirozené vztahy, se jejich postoj obrací a děti poznají pravou podstatu Janouškova nynějšího bytí. Vyjeveno je to i ve změně refrénu: „*Vše ztichne. Z jeho úst však zazní: Ha, smějte se! On blázní!*“⁸⁶ Smích je zde vystřídán naprostým tichem, které značí uvědomění si hlubších významů bláznova počínání a uzření pravdy v hloubi jeho duše. Ticho kontrastující s Janouškovou samomluvou znamená porozumění jeho „bláznovství“.

Tambor

V baladě Tambor je chlapec kvůli vojenské povinnosti násilně odveden od své dívky. Opět ze zde děje něco nepřirozeného, rytmus rozedrané duše dává takt jeho bubnování ke smrtícímu pochodu. „*Jak smutek v srdci dává takt, tak na buben on mlátí - vojáci za ním krok*

⁸⁴ Pohorský, M. Doslov. In.: Vítězslav Hálek. *Básně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno.

⁸⁵ Hálek, V.: *Verše a próza*. Praha 1945. ISBN není uvedeno. Str. 36.

⁸⁶ Tamtéž. Str. 36.

*a krok a on jim cestu krátí.*⁸⁷

Javorové housle

V této baladě je chlapec podveden svou milou. Z jeho smutku vyroste na břehu potoka javor. Housle z tohoto stromu se dostanou do rukou onomu chlapci, který, kamkoli přijde, tam prostřednictvím svých houslí „pláč a rozkoš vyloudí.“⁸⁸ Na své cestě zavítá i k oné nevěrné dívce, která se zrovna vdává. Housle promluví a upomenou nevěstě její hřích. Ta svou vinu neunese a místo houslí jí na poslední cestě provází vyzvánění umíráčku. „*A když hoch zahrál potřetí, jak když ji dýka proletí - vyzvání zvony na cestu, mládenci nesou nevěstu.*“⁸⁹

V této baladě doslova hlavní roli hrají housle, do kterých se promítla nešťastná duše podvedeného mladíka. Housle tento svůj žal vyzpívají do světa, až svými upřímnými tóny rozbijí falešné svatební veselí a zvuk jejich strun sáhne nevěstě hluboko do nitra, aby tak upozornily na její skutek.

Amor na cestách

V této baladě amor-umělec útočí svou „lehkou notou“ na církev. „*Ti (umělci) svět i klášter přemohou lehkýma písničkama...*“⁹⁰ Umění může napravit pokaženou lidskou i církevní morálku.

Mrtvá hlína

V baladě Mrtvá hlína se ozývají nejprve veselé zvuky venkovské kapely hrající k tanci, „*muzika, pijou, vejskání chasy, a struny a nožky třesou se v kmitu...*“⁹¹ tu však vzápětí vystřídají hlasy ze záhrobí, „*nad nimi vanou šeptavé zpěvy, jichž slova prý slyšet v životě*

⁸⁷ Hálek, V.: *Verše a próza*. Praha 1945. ISBN není uvedeno. Str. 38.

⁸⁸ Tamtéž. Str. 40.

⁸⁹ Tamtéž. Str. 40.

⁹⁰ Tamtéž. Str. 48.

⁹¹ Tamtéž. Str. 49.

druhém...,“⁹² které s sebou přinášejí nesmiřitelnou zášť, kterou urovná až tragický konec.

Náš basař

Zde se Hálek převtělený za lidového pěvce pomocí svého umění - v tomto případě píšely - překonává všechny strasti vítězí na poli válečném i v klidných dobách. „*Tak v pokoji, tak ve válce mou pištku bylo znáti, a kdyby dnes mi stačil dech, jej neznám, kdo mne zvrátí.*“⁹³

U starých vrb

Tato balada je obdobnou variantou balady Javorové housle. Stejná je zde tematika nešťastné lásky i „oduševnělých“ houslí, v této baladě však housle svoji píseň už nezahrají. Chlapec má pro svou dívku, která se vdává za jiného hrát na housle na její svatbě. Do písně, kterou si pro ni připravil, vložil celý svůj žal i duši. „*A hledal, až ji (píseň) vynašel, až vdechl do ní svůj život celý - ten život jako horký stesk, ač bez tepla, tak osamělý.*“⁹⁴

Romance o jednom pasákovi

Pasák svou loutnou vyzpívával city své milé hradní paní. I zde se však opakuje motiv nešťastné lásky a pasák, když pozná, že je podveden, jeho loutna a tedy i jeho duše navždy oněmí. „*...Píseň v loutně oněměla, a ve slzách ulevení darmo ňadra hledat chtěla.*“⁹⁵

5.1.2. Večerní písně

Roku 1858 vydal Hálek *Večerní písně*. Je to první knížka básnickovy lyriky, ale už v ní se projevuje básník zralý a osobitý. Večerní písně zpívají o lásce šťastné, svobodné a zbavené

⁹² Hálek, V.: *Verše a próza*. Praha 1945. ISBN není uvedeno. Str. 49.

⁹³ Tamtéž. Str. 53.

⁹⁴ Tamtéž. Str. 57.

⁹⁵ Tamtéž. Str. 58.

pout společenských a náboženských předsudků.

Z počátečními náznaky přicházejícího jara objevuje se i první píseň nesoucí zárodky lásky „*Z větví se lístek tlačí ven a ptáčkům z hrdla hlásky, a v ňadrech v srdci mlad'ounek – tam klíčí poupě lásky.*“⁹⁶ Lyrický subjekt zaklelo kouzlo lásky ve zpěváka a tomu nezbyvá, než se ze své kletby vyzpívat. Svá muka lásky sdílí spolu se slavíkem „*Ten slavík ani neuleh a v zpěvu celý rozplývá, tu dlouhou píseň o lásce – můj bože, kdy ji vyzpívá?*“⁹⁷ Hudbu své duše ztotožňuje i s dalšími přírodními výjevy a leckdy tyto zvuky nahrazují slova, která nelze vyslovit: „*Na dubě lkala hrdlička dole potůček hrčel – když jsem ti všechno říci chtěl, nediv se, že jsem mlčel.*“⁹⁸ Pod hvězdným nebem zaznívá i andělský chór „*...a zástup mladých andělů mu o ní (lásce) písně zpíval.*“⁹⁹ Taková láska se neomezuje na milostný poměr dvou lidí, nýbrž stává se základním přirozeným principem celého světa:

„Vy všichni, kdo jste stísnění,

již pojd'te, pojd'te ke mně,

zde složte s beder útrap tíž

a zapomeňte jemně.

Já lásky říš zde založil,

kde druh se k druhu vine,

a vše, co má kdo na srdci,

to v pěkných písních plyne.“¹⁰⁰

Do představy „říše lásky“, jak ji ve svých verších Večerních písních podal, zahrnul ideální rysy nového člověka, osvobozeného od předsudků a odhodlaného založit celou společnost na lidské solidaritě, v tom smyslu měla láska Večerních písní širší než individuální

⁹⁶ Hálek, V.: *Verše a próza*. Praha 1945. ISBN není uvedeno. Str. 91.

⁹⁷ Tamtéž. Str. 99.

⁹⁸ Tamtéž. Str. 102.

⁹⁹ Hálek, V. *Večerní písně*. In.: *Básně*. Praha 1960. ISBN není uvedeno. Str. 112.

¹⁰⁰ Tamtéž. Str. 118.

význam.¹⁰¹

Nové pojetí lásky u Hálek spočívá v tom, že láska už nemusí být obětována „vlasti“, jako tomu bylo u Jana Kollára.¹⁰² Hálek vycházel vstříc dobovému vzoru „přirozeného“ pěvce, který se spontánní samozřejmostí improvizuje, zpívá své city, nálady a myšlenky.¹⁰³

5.1.2.1. Obsah a forma Večerních písní

Aby Hálek co nejlépe postihl prožitek ve své individuální podobě, zvolil lidovou píseň, konkrétně její opakování melodických motivů. Verše uspořádal tak, že v nich nad ostatními zvukovými prvky převládá intonace (utváření výšky hlasu). Je to patrné zejména při přednesu. Tento způsob stavby umožňuje Hálkovi řadit vedle sebe různé obrazy a vzájemně je porovnávat. Tato variace obrazů postupně graduje a jeho pointa může být vykřičníkem celkové nálady.¹⁰⁴ Takto si Hálek našel formu, která mu dovoluje hromadit neustále nové dojmy a pohledy na skutečnost, ale která zároveň svou jednotvárností udržuje čtenáře v zaměření na základní námět a ideu.¹⁰⁵

Poměrně chudý slovník (často se opakuje slovo srdce, hvězdičky, nebe, píseň, zpěv..) dovoluje Hálkovi vytvářet stále nové významové odstíny téhož slova.¹⁰⁶

Jeť srdce pěvců nejčistší

A všeho hněvu prosté,

A co vám zpíval od srdce,

To ve svém srdci noste.¹⁰⁷

¹⁰¹ Pohorský, M. Vítězslav Hálek, pěvec citů a nálad své doby. In.: *Portréty a problémy*. Praha 1974. ISBN není uvedeno.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Jiráť, V. Nad dílem Hálkovým. In.: *Portréty a studie*. Praha 1978. ISBN není uvedeno. Str. 167.

¹⁰⁵ Pohorský, M. Doslov. In.: Vítězslav Hálek. *Básně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Hálek, V. Večerní písně. In.: *Básně*. Praha 1960. ISBN není uvedeno.

V prvním verši je užito slova srdce ve významu povaha, duše, ve třetím verši je užito rčení „mluvit od srdce“ ve významu „z nejhlubšího přesvědčení“ a ve verši čtvrtém rčení „nosit někoho nebo něco v srdci“ ve významu „přijmout za své, zamilovat si, učinit svým majetkem“.

Za příklad by mohla sloužit i tato báseň:

*O lidé, lidé z kamene –
Zde srdce mé si mějte,
A co jsem ještě nezpíval,
To do kamene vrejte.*

*Mé lásce jste nevěřili
A zhrdli mými slovy –
Když bude kámen mluvit k vám,
Snad vám to lépe poví.¹⁰⁸*

V prvním verši první sloky je použito slova kámen ve významu povaha, duše (srdce jako kámen), v posledním verši první sloky ve významu „vytesat do kamene, vrýt do paměti“ a ve sloce druhé, verši třetím kámen promlouvá ke kamenným srdcím pro lepší porozumění.

Hálkovy verše jsou sice prosté, ale nečtou se příliš lehce. Jejich jednotlivé obrazy, rčení, slova na sebe navzájem odkazují, významově se doplňují nebo prostupují, a tak se čtenář musí v mysli stále vracet k předcházejícím veršům a strofám, musí mít na zřeteli značný okruh významových vztahů. Hálek tedy jednoduchými básnickými prostředky zachycuje skutečnost mnohotvárně a svěže. Vzniká z toho poezie prostá a průzračná, zároveň však bohatá a zajímavá.

5. 1. 3. V přírodě

V letech 1872 a 1874 vydal sbírku *V přírodě*. Jde o trojdílný cyklus lyrických básní,

¹⁰⁸ Hálek, V. Večerní písně. In.: *Básně*. Praha 1960. ISBN není uvedeno. Str. 108.

kteří jsou inspirovány českou přírodou a v mnohém navazují na úspěšnou básnickou prvotinu Večerní písně.

Hálkovo pojetí přírody není nikterak nové ani objevné. Idylické pojetí přírody se už objevuje v díle J. J. Rousseaua i dalších preromantiků. Základ tohoto pojetí přírody pramení už ze starověkých pastorálních idyl. Hálkův přínos nespočívá tedy v reflexi, nýbrž v bezprostřední básnické obraznosti, ve spontaneitě vytváření objevných básnických obrazů.¹⁰⁹ Hálkova příroda se nepodobá romantické vizi přírody Máchovy, není antitetická (výšky hor, hloubky jezer). S Máchou má možná společné vidění krajiny jako snu. Hálkovo pojetí přírody není realistické, ve vzpomínkách se vrací do přírody svého mládí, proto je vyznění jeho básní idealistické. Jeho zážitky z dětství uprostřed rodné krajiny se zformovaly v jeho umělecký a světový názor. Jako by si právě ve svém umění uchovával a dotvářel skutečnost, která trvá daleko mimo něj. Je to tedy více sen než skutečnost.¹¹⁰ Proto je Hálkova příroda vyjadřována důvěrně, odráží se v básníkově duši. Návrat do básníkově dětství s sebou přináší i motivy jara (jaro jako zrod všeho nového). Prostor krajiny je obydlen především ptáky (skřivánek, slavík, vlaštovka), dalšími obyvateli jsou zejména mláďata a vše se vyskytuje v zdobných podobách – ptáče, včelka, laňka atd. Mláďata v nejširším slova smyslu jsou vnímána jako symbol mladého života – s tím souvisí jednoznačný autorův zájem o jarní přírodu. Hálkova příroda na rozdíl od Erbenova pojetí přírody není zachycována jako stále se opakující cyklus – chybějí motivy zimní a jen zřídka se vyskytují motivy podzimní a letní. Svět přírody u Hálka není budován na kontrastu, nýbrž na variaci, na paralelním obrazném rozvedení jedné výchozí situace, jednoho pocitu.¹¹¹

Hálek chápe přírodu jako boží zákon, podle kterého by měl člověk žít. Člověk hřeší sám proti sobě, když se jím neřídí. Vše co nežije v souladu s přírodou, je odkázáno k zániku: „*Tent' z duše všecko vyškubal, co v kvítko může dospět tvarem, praménky nejčistší a v život ustlal suchopárem.*“¹¹²

Výstižně Hálkovu tvorbu a vztah k přírodě definoval Vladimír Křivánek: „Ve shodě s přírodou chce (Hálek) také tvořit, jeho zpěv ani nemá být tvorbou, má prýstit z hlubokého

¹⁰⁹ Křivánek, V. Vítězslav Hálek V PŘÍRODĚ. In.: Milan Zeman. et al. *Rozumět literatuře I: interpretace základních děl české literatury*. Praha 1986. ISBN není uvedeno.

¹¹⁰ Pilař, J. Duchovní tvář Vítězslava Hálka. In.: Vítězslav Hálek: *Vesnické povídky*. Praha 1941. ISBN není uvedeno.

¹¹¹ Křivánek, V. Vítězslav Hálek V PŘÍRODĚ. In.: Milan Zeman. et al. *Rozumět literatuře I: interpretace základních děl české literatury*. Praha 1986. ISBN není uvedeno.

¹¹² Hálek, V. V přírodě. In.: *Básně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno.

pohroužení se do jejího řádu, čímž ztrácí rys vědomé tvorby. V tomto pojetí tvorby jako nevědomého slavičího zpěvu je zdůrazněna bezprostřednost poezie „přirozeného básníka.“¹¹³

Hálek si upravoval tvář své krajiny v nejbohatších variacích, jejichž novost a básnická objevnost spočívá v bohatém a vynalézavém využití konkrétních básnických obrazů. Podle Vladimíra Křivánka zůstává svým bohatstvím obrazové výstavby sbírka jedním z lyrických vrcholů české poezie 19. století.¹¹⁴

Tuto sbírku Hálek pojímá jako Bibli přírody, už druhá báseň to dokládá: „*Ve vonné básni květomluvné luky, ve světů nočních lesklém výronu já čítám zákony všech zákonů, jež vyšly z přírody pravěčné ruky...to jiná řeč než zvůle země pánů, to starší řeč než v deskách z Sinaji, víc božská, než v co chrámy vtěsnají, a krásnější než kletby Vatikánu.*“¹¹⁵ Zákon přírody povyšuje nad zákony lidské i nad náboženství. Pro Hála se vše posvátné rodí a odehrává v přírodě, proto by i básník, který je podle Hála nadán božským zpěvem měl svou inspiraci hledat právě v přírodě: „*...ba věřte, vědí lesy víc, než se kdy který mudrc zeptal...a na jich větvích dosavad je rozvěšeno písní, že celý národ poetův je sotva kdy u verše vysní.*“¹¹⁶ Pouze hlas dítěte, které není ovlivněno společenskou přetvářkou je hlasem přírody: „*...mně dítěta žhavá výmluvnost všech hladů přírody jest hlasem.*“¹¹⁷ Hálek si stěžuje na úděl člověka, kterého společnost oddělila od lůna přírody a zbavila jej písní, člověk tak nerozumí písním přírody a nemůže se k ní vrátit: „*Tvá ústa sterou písní šumí, jsou mluvou lásky od věků, jež nejkrásněji zní člověku – a přec ti člověk nerozumí.*“¹¹⁸ Hálek, i když si uvědomuje svůj pomíjivý úděl člověka, přece se vidí jako součást přírody: „*A já jsem bytost, zchvácená na délku několika jar, tu v žal, tu v slast potácená jen bublina, letící v zmar...A přec mi jest, že duši mé tak příbuzny jste, nejsladší: či sestry mé, či hvězdy mé – však o vás že jsem bohatší.*“¹¹⁹ Hálkovu lesní pohádku hrají na housle stromy: „*Pak jeden javor staříčkový zpod paždí vyndá housličky: „Tak slyšte, děti, nakrátce“ – a my chodíme v pohádce.*“¹²⁰ Hálkovy písně se rodějí v jeho duši: „*Pozeptaly se písně mé, kde vlastí jsou a rodem, a já ploul s nimi*

¹¹³ Křivánek, V. Vítězslav Hálek V PŘÍRODĚ. In.: Milan Zeman. et al. *Rozumět literatuře I: interpretace základních děl české literatury*. Praha 1986. ISBN není uvedeno.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Hálek, V. V přírodě. In.: *Básně*. Praha 1960. ISBN není uvedeno.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Tamtéž.

po slzách až k duši křišťálových vchodem.“¹²¹ Už předvídá ztrátu hodnot, která je charakteristická pro dnešní dobu: „*Být člověkem a přec jím nebýt, nic nemít, co je duši svato, bez lásky, bez jara a touhy, a v srdci chlad a nezahřáto!*“¹²² Básník spatřuje pravdu (Boha) v přírodě, uvědomuje si však, že z ní může nahlédnout pouze kousíček: „*Pravda! Pravda! Velké moře – a já kvítkem v záhonce, mohu pít jen drobné kapky, a to moře bez konce.*“¹²³ Hálek útočí i proti falešným pěvcům, kteří se svými písněmi chtějí zalíbit: „*Mám v povržení každou píseň, jež mrav i šat má s lokajem, by velmožům se lípla k patám a choutkám byla v pronájem.*“¹²⁴ Nejdůležitější úkol této sbírky spočívá v objevení nového přirozeného člověka, člověka bez přetvářky a předsudků: „*Hledám tě, hledám člověče, a stoupám ve tvé hlubiny, chci zvednout lidské jádro tvé a zahodit tvé slupiny.*“¹²⁵ Lyrický subjekt této sbírky na sebe bere podobu jara i jeho příznaků (laňky, květu, slavíka), a tak může bezprostředně zpívat písně, které zaslechl v přírodě: „*Mně zdá se, že jsem jarem byl: s přibledlou hošík kadeří, a růže jsem a světlo sil, v svět láskou dýchal mateří.*“¹²⁶ O sblížení člověka s přírodou svědčí i časté personifikace přírody. Hálek přírodu oživuje a vytváří z ní minipříběhy, které v různých variacích opěvují základní příběh – mýtus přírody a širokou obrazností usilují o návrat člověka k tomuto mýtu.

5. 1. 4. Pohádky z naší vesnice

Poslední Hálkova básnická sbírka, *Pohádky z naší vesnice*, vyšla měsíc po básníkově nenadálé smrti (1874). Její básně, psané od poloviny šedesátých let, odrážejí důvěrnou znalost venkova a vyjadřují básníkův vřelý citový vztah k rodnému mělnickému kraji.¹²⁷

Dějištěm básní je vesnice typicky česká, charakterizovaná příznačnými detaily. Hálek podal obraz každodenního života na vsi a zachytil řadu problémů, svérázných postav (šumaři, rekruti, starci, mládež atd.) a dějů odehrávajících se na návsi, v hospodě nebo v chalupě.

¹²¹ Hálek, V. V přírodě. In.: *Básně*. Praha 1960. ISBN není uvedeno.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Pohorský, M. Doslov. In.: Vítězslav Hálek. *Básně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno.

Zachycoval obtížný život na tehdejších venkově a společenské rozpory, provázející pronikání kapitalistických vztahů na vesnici.¹²⁸

Naše vesnice

V této úvodní básni Hálek představuje svět svého mládí. Objevuje svět venkovského lidu s jeho každodenními strastmi, ale i kouzelný svět lidových pohádek. Vypravěč se stylizoval do role poutníka a vrací do své rodné vsi, kde si připomíná své dětství a mládí spojené s kouzlem vyprávěných pohádek. Do této „pohádky“ jej přivádí údery kostelního zvonu, které znějí ozvěnou jeho srdce. „*I zazní zvonek na červené věži, jak starý přítel, tak teplý má zvuk, a když mu zpěvný tlukot po vsi běží, já slyším v něm i svého srdce tluk.*“¹²⁹ Při své pouti vesnicí potkává a představuje její rozličné obyvatele, kteří budou tvořit základnu jeho příštích básní. Jedním z center (další jsou hospoda, náves) těchto venkovských pohádek je krb a s ním spjaté vyprávění. Lidé, především omladina, zasednou kolem krbu a vypráví i poslouchají různé příběhy. „*Nuž ke krbu! Tam k louči zas si sedněm, tam celý svět nám bude pod krovem, ty dávně postavy si z duše zvedněm – tam budme zas jak tehdá domovem!*“¹³⁰ Lidové vyprávění a jeho magické tóny jsou tedy ústředním tématem této sbírky.

Šumaři

S venkovským životem Hálkova mládí nepochybně souvisí i šumaři, tedy venkovští hudebníci, hrající při zábavách. Svou veselou hudbou šumaři stmelují lid dohromady. Kde jsou šumaři je veselo. Šumaři zkrátka přinášejí radostné poselství. „*Tak praví již soudové boží – v hudbě se zákon naplní: když kolo roste, láska se množí, lidé se v párky doplní.*“¹³¹

¹²⁸ Pohorský, M. Doslov. In.: Vítězslav Hálek. *Básně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno.

¹²⁹ Hálek, V. *Verše a próza*. Praha 1945. ISBN není uvedeno. Str. 62.

¹³⁰ Tamtéž. Str. 63.

¹³¹ Tamtéž. Str. 64.

Lesní žena

V této básni nás lesní žena zavádí do pohádkových krajů, kde „*hned každý strom rozvázal ústa, rozpráví divně tkanou řeč, ta na hudbu z šumotu vzrůstá, táhne kol srdce tenkou leč.*“¹³² Stromy mluví, listy vyprávějí svůj osud, ptáčata zpívají a hrají do skoku. Jejich řeč zní jako roztodivná hudba, kterou lidskou duši, neschopnou za normálních okolností rozumět, usmrcuje. Tato fantastická hudba lesních pramenů, ozvěnou kamenů, šumění stromoví a dalších přírodních zvuků vykresluje svými tóny podmanivé pozadí této lesní pohádky. Pro Hálek jsou tyto zvuky přírody tou nejkrásnější hudbou: „*Hned pryská a rodí se písní, libějších nikdo neslyšel, ba krásnější sotva kdo vysní, byť ani ze snů nevyšel.*“¹³³ Tuto hudbu pak Hálek přenáší do básně: „*Je kolem tak luzno a krásně, řečí a zpěvů, bílých těl, to jako by na křídlech básně na pokraj ráje zaletěl.*“¹³⁴

Vrby nad potokem

Zde se opět vrací motiv nešťastné lásky a motiv „houslí a vrby.“ Chlapec schovaný za vrbou svou nevěrnou dívku vyprovází na její svatbě hraním na housle. „*Vzbudil se, vzbudil mladý spáč, a z vrby zahrál divný pláč, tam ještě bloudil noční duch, až jí přechází zrak i sluch.*“¹³⁵ Nevěsta myslí, že to pláče vrba, tuší zlé znamení a uvědomí si tak svůj čin.

V Pohádkách z naší vesnice zaznívá živá veselá hudba šumařských flašinetů, tesklivé tóny houslí upomínající křivdu. V přeneseném významu v této sbírce ozývají i dech beroucí zvuky večerní přírody a to vše je zářímováno šumivou hudbou v podobě vyprávění znějícího z návsi, hospod i od krbu. Každé toho místo má svou vlastní písničku, která vypráví jedinečný příběh.

Hrdinou Pohádek z naší vesnice je prostý člověk. Hálek chápal právě tohoto

¹³² Hálek, V. *Verše a próza*. Praha 1945. ISBN není uvedeno. Str. 67.

¹³³ Tamtéž. Str. 68.

¹³⁴ Tamtéž. Str. 69.

¹³⁵ Tamtéž. Str. 100.

venkovského člověka a rodící se demokratické vztahy jako přirozené a v souladu s přírodou a její zákonitostí. S porozuměním a s obdivem charakterizoval zdravé a krásné vlastnosti prostého člověka, vyzdvihl jeho upřímnost, oddané srdce a opravdovost, odhalil jeho bájevitou schopnost, vytvářející pověsti a pohádky, do kterých ukládal moudrost, poezii a víru v lepší časy.¹³⁶

Ve své poslední sbírce zachytil Hálek lidi a jejich příhody z vesnice v obraze do té doby u nás nejbohatším a nejvěrnějším.¹³⁷ Náměty jeho básní byly obvyklé – láska, příroda, život na vesnici. Hálek usiloval zároveň o dosažení přístupnosti a blízkosti širokému okruhu čtenářstva. Snažil se proto o jasnost a bezprostřednost výrazu a hledal krásu poezie v oprostění a pravdivosti.

Jako jazyk svých děl užil mluvy venkovského lidu, jeho charakteristických slov a hovorových obrátů. Lidovost, prostupující takto celým Hálkovým dílem, je základní hodnotou, která udržuje snad dodnes jeho životnost.¹³⁸

5.2. Vítězslav Hálek - prozaik

Háلكova prozaická činnost se může rozdělit do několika směrů. První dělení může být tematické, Hálek psal povídky z venkovského (Pod dutým stromem, Na vejminku...) i městského prostředí (U panských dveří, Poldík rumař) Další dělení může probíhat chronologicky. Chronologicky se Háلكovy povídky mohou rozlišit do třech období. V prvních kratších útvarech není vznik a průběh lásky mladých dvojic ještě příliš komplikován vnějšími zásahy (př. Muzikant, Muzikantská Liduška, Jiřík). V těchto raných povídkách se mísí epická pravda s básnickou vizí, s tím souvisí psychologická i kompoziční nezpracovanost. V pozdějších pracích se motiv lásky vyvíjí a vyvíjí se i psychologie postav (př. Náš dědeček, Pod dutým stromem, Poldík rumař). Nejpozdnější Háلكovy povídky mají už pevnou psychologickou i kompoziční stavbu (př. Na vejminku, Na statku a v chaloupce, Pod pustým

¹³⁶ Pohorský, M. Doslov. In.: Vítězslav Hálek. *Básně*. Praha 1955. ISBN není uvedeno.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž.

kopcem).¹³⁹ Přesto u Hálek vítězí touha po poezii v životě nad psychologicky propracovanou postavou a dějem. Hálek ve svých pracích nevychází z vnější zkušenosti, ale ze zkušenosti vnitřní subjektivní.¹⁴⁰

Já se ve své práci soustřeďuji na Hálkovy povídky z venkovského prostředí, které jsou podle literárních kritiků nejoceňovanější. V těchto povídkách předsudky vůči sociální nerovnosti (Na statku a v chaloupce, Na Vejminku, Pod pustým kopcem, Muzikantská Liduška) i touha po slávě (Pod dutým stromem) narušují lidský charakter i lidské vztahy, ale zde už tento společenský tlak není tak silný, aby nemohl podlédnout čistému citu, vloženému člověku do srdce samou přírodou.¹⁴¹ Tragické rozuzlení má jen povídka Pod dutým stromem, kde se Krista vyrve z náručí matky přírody a podlehne svodům slávy. Spíše tragický konec má i próza Muzikantská Liduška. Liduška se zblázní po ztrátě svého milého a vydá se ho hledat mezi vesnické muzikanty. Stává se z ní jedna z postav, které se vyskytují téměř v každé Hálkově próze a kontrastují svou jinakostí s ostatními postavami. Tyto tragikomické postavy buď pomáhají milencům, nebo napravují společenské křivdy. Ve zbylých povídkách vítězí přirozené vztahy přírody nad společenským nešvarem.

5.2.1. Muzikantská Liduška

V této povídce dochází ke konfliktu mezi rodiči a dětmi na pozadí šumařské venkovské muziky.

Toník s Liduškou společně navštěvují místní tancovačky. Toník jako muzikant a Liduška jako jeho věrná posluchačka. Toníkova hudba zní jen pro Lidušku a proniká až do její duše. „*Nikdy se jí ta písnička tak nelíbila, jak tenkrát, a snad Toník o tom ani nevěděl, že se jí vtiskla do duše...*“¹⁴² A tato písnička jí bude provázet celý život. Liduška ve svém milostném rozrušení přeslechne vyzvání k tanci a uražený Krejza odchází. Navíc je ještě vzápětí zesměšněn Zlatým ženichem, jednou z Hálkových tragikomických postav, který mu položí na hlavu slaměný věnec. V tomto okamžiku dochází ke zlomu. Hudba přestává hrát,

¹³⁹ Pilař, J. Duchovní tvář Vítězslava Hálek. In.: Vítězslav Hálek: *Vesnické povídky*. Praha 1941. ISBN není uvedeno.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Jeřábek, D. Doslov. In.: Vítězslav Hálek: *Povídky II*. Praha 1957. ISBN není uvedeno.

¹⁴² Hálek, V. *Verše a próza*. Praha 1945. ISBN není uvedeno. Str. 279.

aby ji mohla vystřídat zesměšňující salva smíchu, jehož středobodem je Krejza. Ten, aby si zpět vydobil pošramocenu úctu, plánuje pomstu. Chce Toníkovi přebrat Lidušku. Začíná si chodit Lidušku namlouvat a Staňkovi Lidušku Krejzovi přislíbí. Liduška uteče a schová se pod bezový keř. Příroda je k jejímu bolu netečná. sedmihlásek zpívá svou večerní píseň, broučkové podřimovali, mušky bzučely „*hvězdy se leskly, jakoby dnes nebylo na světě neštěstí.*“¹⁴³ Toník však Lidušce věří a přitiskne její hlavu na svá ňadra, aby sama slyšela, „*co tluče v jeho srdci pro ni a kde je ona domovem.*“¹⁴⁴ V té chvíli však padá jedna hvězda, aby byla předzvěstí pádu Liduščina. Ten večer se rozhodlo o Liduščině svatbě s Krejzou, „*avšak na bezu zpíval ještě sedmihlávek, hvězdy se leskly na nebi a u Staňků ztichlo vše.*“¹⁴⁵ Toto ticho vzápětí vystřídá hudba, která bude Lidušku provázet po zbytek života a ve které bude hledat svou naději. Ticho je v této povídce předzvěstí následující katastrofy. Nezpěvné bytosti umlčí i bytosti zpěvné. Přirozený vývoj vztahů je ohrožen. Rodiče zaprodali vlastní dítě.

Liduška hledá Toníka v hospodě mezi muzikanty, když ho nenalézá, nechá si od nich zahrát jeho písničku. V tu chvíli pochopí, že Toníka už nikdy nespátří a ztrácí rozum. Nyní ale jakoby příroda s Liduškou soucítila „*bez za stodolou zvadl...hnízdo na bezu jest pusté,*“¹⁴⁶

Tyto „přírodní výkyvy“ si Hálek může dovolit díky svému subjektivistickému přístupu, o kterém se zmiňují v závěrečném shrnutí. Liduška ztrácí rozum, zbývá jí jen hlas její duše a ten zpívá jedinou píseň. Pronásleduje muzikanty na jejich poutích po vsích a hledá mezi nimi svého Toníka. Šťastná se zdá být pouze tehdy, když zaslechne „*Toníkovu píseň*“ - „*...zdálo se, že celá v té písni žije, na tváři se rozhostila blaženost, možná že i v srdci.*“¹⁴⁷ V této povídce tedy je Liduška obětí rodičů, kteří nedbali přírodních zákonů a dali přednost mamonu v podobě bohatého ženicha, před štěstím vlastního dítěte.

V tomto Hálkově díle vystupuje postava podivína – Zlatého ženicha - ten se opět může skrýt za své podivínství a činit „dobro,“ bojovat proti lidské falši. Není zde odhalena příčina jeho podivné povahy.

V této próze uzavřený prostor - hospoda nebo Liduščina rodná chalupa – je nositelem záporné hodnoty - falše, předsudků. Oproti tomu bezový keř pod hvězdnatým nebem, daleko od lidské společnosti a jejich „falešných“ hodnot, s sebou nese hodnoty kladné - otevřenost,

¹⁴³ Hálek, V. Muzikantská Liduška. In.: *Verše a próza*. Praha 1945. ISBN není uvedeno. Str. 296.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž. Str. 302.

¹⁴⁶ Tamtéž. Str. 313.

¹⁴⁷ Tamtéž.

vřelost, upřímnost. Na konci povídky bez uvadá, hnízdo je prázdné, sedmihlásek uletěl a Liduška se svou dutou ozvěnou hudby v duši bloudí světem a stává se další „bludnou“ postavou, rovnocennou Zlatému ženichovi, vytrhující lid z jeho zaslepenosti a upomínající je na jejich zapomenuté bytí.¹⁴⁸

5.2.2. Na statku a v chaloupce

Tato povídka se od ostatních liší tím, že prvky hudebnosti jsou zde ukryty hlouběji pod povrchovou strukturou. Hudba zde má funkci mluvy přírody, které se člověk učí rozumět.

Povídka je vystavěna na třech základních kamenech, které jsou nositeli určitých významů. Prvním a nejdůležitějším z nich je chaloupka. Prvních pár stran povídky začíná popisem této chaloupky. Chaloupka je lidem pro smích pro svou zchátralost a neúčelnost, protože nemá žádného obyvatele, ale zároveň budí v lidech respekt, protože odolává všem přírodním živlům, které se ji snaží zničit. Jako by teprve na svou příležitost čekala.

Do chaloupky se nastěhuje pytlák se svým synem Jírou. A tu její noví obyvatelé a chaloupka začínají sdílet stejný osud. Podobně jako chaloupka jsou i pytlák a jeho syn vystavováni posměchu i obavám a i oni jsou k tomu lhostejni a navzdory všem pomluvám a předsudkům zůstávají v chaloupce.

Jírovi se dostává místo školy přirozené výchovy, učí se vidět a slyšet, co se v přírodě děje, a z jejich vztahů si bere ponaučení i pro vztahy s lidmi. *„Oči a sluch jsou věci nejvzácnější. Uměj vždy vidět a slyšet, a dost umíš. Lidé s očima bývají slepí a s ušima hluchí. Co tu věcí, na něž se neumějí dívat, co tu zvuků, jež neumějí slyšet! Vše, co jest kolem tebe, rozprávi k tobě buď tím, že to vidíš, buď tím, že to slyšíš. Viděním roste tvůj duch, slyšením stává se sličným (...) U zvířat a u rostlin není klamu, tyť žijí věčným zákonem, jen člověk má zvlůli a ta jej smete někdy i pod zvíře.“*¹⁴⁹

Po smrti otce mu Jíra vykope hrob a posvětil jej svými slzami. Toto místo se stává druhým základním kamenem, nesoucím svůj význam. Hrob slouží Jírovi jako kostel - místo,

¹⁴⁸ Hodrová, D. Postava a bytí. In.: *Na okraji chaosu: poetika literárního díla 20. století*. Praha 2001. ISBN 80-7215-140-1.

¹⁴⁹ Hálek, V. Na statku a v chaloupce In.: *Poldík rumař a jiné povídky*. Praha 1957. ISBN není uvedeno. Str. 108.

kde se člověk setkává s Bohem. Je to pro něj posvátné místo. Jíra si sem chodí pro „radu“, když už neví kudy kam, a přemýšlí, co by mu tatínek řekl. Nakonec se zde Jíra s Lenkou i oddají „*tam jest Bůh nejbližší a kněžství budeme si sami.*“¹⁵⁰ Farářem jsou si tedy sami, protože jen oni sami o sobě vědí nejvíc.

Jak už bylo výše zmíněno Hálek nachází Boha v přírodě. Když člověk pozorně naslouchá a pozoruje, tak se hudba přírody dostane až k jeho duši. V této povídce má tedy hudba roli čerstvého závanu z přírody, který znovu naplňuje vyprahlé duše.

Jíra se na své pouti dostane před statek, kde potkává Lenku. Statek je třetím základním kamenem. S Jírou a jeho přirozeným osvětovým poselstvím se statek stává oázou duše a idylickým místem - vlastnosti této idyly se tak z chaloupky přesouvají na statek. Sám Lenčin dědeček říká o Jírovi, že má dar ducha svatého, což by mohlo potvrzovat teorii Vladimíra Macury o mesiáši zroděném se v chudé chaloupce přinášejícím nové poselství.¹⁵¹

Tato idyla trvá jen do té doby, než přijde nutné zlo v podobě nové Lenčiny maminky. S macechou přichází na statek něco cizího, porušujícího dosavadní harmonické vztahy.

Jako symbol zpřetrhání vazeb dětí k jejich rodičům selka vytrhá Jírův záhon s kapradím (upomínka na jeho otce) a s mateřídouškou (památka na Lenčinu matku). Selka je na rozdíl od Jíry (nositel dobrého, svatého ducha) v textu označena jako nositelka zlého ducha. Hálek tedy ve své povídce pokládá původní idylický topos chaloupky do konfrontace se sociálními problémy venkova.

Jíra vyhnán ze statku, vrací se zpět do chaloupky - do svého skutečného domova, mezitím totiž nachází knihu svých předků, jedná se o starou českou Bibli. Jírovi předci byli čeští bratři, kteří z chaloupky museli uprchnout. Chaloupce se tak dostává nové významové vrstvy - slouží jako místo spjaté s Bohem. Bůh se sem znovu vrací prostřednictvím Jíry, který jej našel v přírodě (a jako místo setkávání s Bohem slouží hrob jeho otce) žije tedy v souladu s Bohem i přírodou. Chaloupka přejímá funkci chrámu. Na rozdíl od chrámu je bůh chaloupky osobnější, projevuje se v lidech a v přírodě. Tato nová významová vrstva - chaloupka jako sakrální prostor - se ještě umocní zasnoubením Lenky s Jírou, které probíhá právě zde.

Další významovou vrstvou toposu chaloupky může být to, že se v ní četli české knihy, což podle Vladimíra Macury znamená pokračování duchovní aktivity, národního vědomí i

¹⁵⁰ Hálek, V. Na statku a v chaloupce In.: *Poldík rumař a jiné povídky*. Praha 1957. ISBN není uvedeno. Str. 182.

¹⁵¹ Macura, V. Chaloupka - projekt idyly. In.: *Daniela Hodrová. Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. Jinočany 1997. ISBN 80-86022-04-8.

tradice - chaloupka se tak stává symbolem češství.¹⁵² Jedná se tedy o návrat k národním kořenům a Jíra tyto kořeny nachází, čerpá z nich dovršuje tak osud svůj i osud chaloupky jako nositelky osvěty a naděje příštím generacím.

Podobně jako Jíra i chaloupka „dospívá“, Jíra ji přestavuje k obrazu svému. Teď se teprve chaloupka dočkává své příležitosti.

V této povídce stojí na jedné straně chaloupka jako paralela Jírova osudu, spolu s Jírou se z ní rodí poselství hlásající lidem pokoj přírody a bojující proti falši a přetvářce. Toto poselství se Jírou dostává na statek, odkud je však záhy falší vyhnáno a umísťuje se opět v chaloupce, ze které vzešlo. Na druhé straně stojí statek, po vyhnání Jíry je symbolem přetvářky. A mezi tím stojí vše usmiřující hrob Jírova otce (symbol Boha, přírody) - zde se odehrávají všechny zásadní momenty povídky - odtud se Jíra vydává na statek, sem chodí meditovat a čerpat novou sílu, když si neví rady a tady se mu dostává útěchy a naděje, že jeho poselství není marné. Tady se také Lenka s Jírou oddávají.

Tyto tři základní topoi spojuje Jíra, spolu s ním se přenáší význam chaloupky na statek a poté se s ním znovu vrací a nabírá další a další vrstvy. Postava Jíry symbolizuje Mesiáše - osvíceného člověka, žijícího v souladu s přírodou a tudíž Bohem (na jednom místě v textu je označován jako umělec, básník), který své poselství přírody přináší lidem, kteří přes prvotní odmítnutí začínají chápat.

5.2.3. Pod dutým stromem

Hlavním aktérem je zde opět mladistvá dvojice. Mladý houslista Veník a o dva roky mladší Krista, která jeho housle doprovází svůj zpěvem. Této dvojici je nejlépe ve volné přírodě na stráni za chalupou pod dutým stromem. Tento strom má podobný význam jako chaloupka v povídce Na statku a v chaloupce. Strom i chaloupka jsou zpočátku pusté, vyprahlé, naplní je až upřímný způsob života jejich obyvatel.

Po smrti Veníkova otce se Veník podělí o svou duši se svými houslemi. Jeho žal se

¹⁵² Macura, V. Chaloupka - projekt idyly. In.: Daniela Hodrová. *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. Jinočany 1997. ISBN 80-86022-04-8.

vlil do strun houslí a housle tak dostaly dar promlouvat lidem do duše. Děti utíkají z domova. Utekly proto, že v rodném domě není místo pro jejich hudbu. Rozhodly se chodit po světě a obveselovat lidi i sebe svým hraním a zpěvem. Nejtěžší pro ně však byly první kroky od dutého stromu, teď teprve opouštěly skutečný domov, kde zanechaly své dětství. Jak vypravěč dokládá slovy: „*Tam z chalupy odešli se srdcem lehkým, když měli odcházeti odtud (z dutého stromu), v srdci se jim přitížilo. Tu byl jejich chrám, v němž bývali anděli i zbožnými posluchači.*”¹⁵³ Další prozatímní domov poskytl dětem lidé, kterým vyprávěly zpěvem a houslemi svůj osud. Děti putovaly od vesnice k vesnici a na okamžik přiváděly lid svou hrou na pravou cestu. Ti jim na oplátku dávali jídlo i šatstvo. Když však Veník s Kristou jednoho dne opustili prostor vesnice a překročili hranice města, nastal v jejich životech další zlom. Krista dostala nabídku vyučit se zpěvu a hrát v divadle. Krista podlehla svodům velkoměsta a stala se z ní „divadelní princezna.“ Obchodovala se svými city a svůj zpěv prodávala za potlesk.

Zde Hálek upozorňuje na moc města vše, co mu přijde do cesty semele a připraví tak jedince o jeho svobodu. Předsouvá mu falešná pozlátka pod rouškou slávy. Veník se marně snaží Kristu vrátit do lůna přírody a vede ji zpět k dutému stromu. Krista v noci z dutého stromu tajně uteče. Veník se ji vydá hledat. Bloudí vesnicemi a houslemi žaluje na nespravedlivý osud, který jej postihl. Při své pouti světem Veník přemýšlí, co je to vlastně být spořádaným člověkem. Jestli Krista, která se začlenila do většinové společnosti, se jím stala. Veník to tak ale necítí, touží po svobodě.

Krista se mezitím vyučila zpěvu a účinkovala v městském divadle. Veník při svých cestách zabloudí až sem. Navštíví představení, kde vystupuje Krista, a přes počáteční radost z jejího nalezení se v něm vzbudí odpor, že Krista už není taková, jakou znával, a že se z ní stala „divadelní princezna“, která nemyslí své city vážně. Veník se nechá se najmout do divadelního orchestru a ředitel mu dovolí zahrát sólo. Po prvních tónech strhne obecenstvo. „*Ty housle najednou byly pláčem a žalobou, stráně a lesy a člověk žaloval. A žaloval s bolestí a hněvem.*”¹⁵⁴ Houslemi žaloval: „*Jako dva kalíšky na jednom stonku jsme spolu srostli a tys, dravá ruko společnosti, utrhla si jeden, a já druhý osiřel.*”¹⁵⁵ Žalující housle pokračují: „*Jako dva ptáci poletovali jsme spou po stráni, když se radí o tom, čeho by upletli sobě hnízdo, a ty, nenasytný chťící společnosti, vynašels si klece, musils mou družku chytiti, a já osiřel.*”¹⁵⁶

¹⁵³ Hálek, V. Pod dutým stromem. In.: *Poldík rumař a jiné povídky*. Praha 1957. ISBN není uvedeno. Str. 60.

¹⁵⁴ Tamtéž. Str. 90

¹⁵⁵ Tamtéž. Str. 91

¹⁵⁶ Tamtéž. Str. 91

Veníkovy housle žalují ještě dále, spílají společnosti, že rozdělila to, co mělo být spolu, přehlušila svým hlukem z továren moc přírody umocněnou hudebností, že nechápe, co je podstatné a co je hlavním štěstím a naplněním lidského života. Housle dále žalují, že Veník ztratil svou víru ve všehomír přírody.

Obecenstvo i Krista dobře porozuměli Veníkově žalobě. Obecenstvo se o tíhu tohoto poznání mohlo podělit, na Kristu se však váha svalila celá a Krista jejímu náporu neodolala, na jevišti se zhroutila a Veníkovi v náruči zemřela. Poslední věta, kterou praví Veník Kristě maje v rukou housle: „*Dýchaly kdys životem, teď z nich vane smrt. Kristo, přilákaly tě kdys, nyní tě zavraždily.*”¹⁵⁷ Příčina je prostá, Veníkova duše ztratila svou víru, proto housle odrážejí pouze smrt. „*Byly v nich (houslích) jen zvuky, písně už domluvily.*”¹⁵⁸

V poslední kritické chvíli se Veník vrací opět domů tedy k dutému stromu. Jeho tělo je prázdné, duše ztratila svou víru, proto už mu nyní na životě nemůže záležet, už nemá, co by řekl, housle vydávají pouze zvuky, písně už domluvily. Nyní se sám přirovnává k dutému stromu, cítí se být pouhou schránkou bez duše. Veník zapálí lůžko v dutém stromě, které kdysi uchystal pro Kristu, od tohoto ohně chytil i dutý strom. Příběh však nekončí jen takto symbolicky. Veník naposledy zahraje pod hořícím dutým stromem své životní rekviem. Pak se na něho zbytky dutého stromu sesypou a navždy umlčí zpěv jeho houslí. Poté už ve vsi zní jen zvuky umíráčku. Osud dutého stromu i osud Veníkův se naplnil. Jako dříve se jejich život naplnil zpěvem a hudbou, teď písně utichly a nadešel čas smrti.

V této povídce se vede i dialog v mezích prostorové výsbavby. Je tu dutý strom (symbol volnosti, otevřenosti, svobody) který je vysoko na stráni ve volné přírodě a oproti němu tu stojí Veníkova rodná chalupa a město, (symboly uzavřenosti, falše, neupřímnosti), které lapilo do svých tenat Kristu a přeneseně i Veníka. I tyto symboly se mohou řadit do zpěvných a nezpěvných.

5.2.4. Na vejminku

Této povídce asi nejvíce vévodí mýtus hudby a zpěvu nad vším ostatním. Kosy řinčí,

¹⁵⁷ Hálek, V. Pod dutým stromem. In.: *Poldík rumař a jiné povídky*. Praha 1957. ISBN není uvedeno. Str. 95.

¹⁵⁸ Tamtéž. Str. 97.

hudebníci zpívají, chasa se veselí, kostelní zvony bijí a hlavní zápletka se odehrává při zápasu zpěvu a zarputilého ticha.

Lojka i jeho nejstarší syn byli uvyklí ve svém hospodářství ubytovávat veškeré potulné řemeslníky a hudebníky. V jejich stavení byly neustále otevřené dveře pro kohokoli, kdo přicházel s dobrými úmysly a hlavně byl „veselá kopa“ a měl toho hodně co říci. Večer se v chalupě všichni sešli, vyprávěli a zpívali až do pozdních hodin. Lojka i jeho syn Franěk byli s těmito lidmi sžití a nemohli už bez nich ani být, jak se samotný Lojka mnohokrát zmiňuje. Narativní struktura řeší mezigenerační vztahy, kde synové nepřejí svým otcům, a tak to jde generaci za generací. Tomuto koloběhu se však jako zázrakem vymyká Lojkův vnuk Franěk, ten lpí na svém dědečkovi a poté, co umírá a k vládě na statku se dostane Fraňkův starší bratr Josef, Franěk utíká a očistcem se mu stane příroda a její „zpěv“. Ještě dříve se však Franěk stihne spřátelit se Stázou, schovankou hrobníka Bartoše. Stáza Fraňka okouzlí svým zpěvem. Tehdy poprvé Franěk uslyší píseň „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky,“ která je leitmotivem této povídky. Jejich přátelství začíná v prázdném hrobě, vedle hrobu Stáziny tlející matky. Hálek tuto drastickou scénu popisuje idylicky a nevinně. Dva mladé životy se spojují a stávají se z nich „věrné dušičky“ právě na hřbitově a vzájemným pojátkem je ztráta jejich blízkých. Svůj smutek ze sebe opět vyzpívají. Tento motiv pohřbívání svých blízkých se opakuje ve více Hálkových povídkách. Teprve když člověk pochopí ztrátu a bolest, je jeho duše připravená zaslechnout hudbu přírody a rodí se zde Hálkův „nový člověk.“

Na pohřbu Lojky nejstaršího se jaksi zapomene na smrt bývalého statkáře „odloženého“ na výminek a začnou se slavit zasnuby Fraňkova bratra Josefa. Franěk se Stázou jsou nemile dotčeni chováním svých sousedů a blízkých a ve chvíli nejbujarejšího veselí začnou zpívat *Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky. „Stázin hlásek pronikal jako ze stříbra, hlas Fraňkův věrně se k němu družil a ta doprovázející hudba – jako by kapaly slzy.“*¹⁵⁹ To na chvíli zarazilo jásot a trocha opravdového citu se prodrala na povrch v každém z hostů. Opět tato píseň zní v klíčové chvíli. Leč nemá takový účinek, aby probudila lid zaslepený tradicemi a předsudky a dala průchod spravedlnosti a hlubším opravdovějším citům. Alespoň zatím ne.

Svatební veselí ale dlouho nevydrží. Mladí novomanželé se na statku zabydlují a s nimi i nové návyky. Josefova žena vyžene z hospodářství potulné obchodníky a spolu s nimi i hudebníky. Lojka už nemá na statku slovo a ztrátou slova i hudby strádá jak psychicky tak fyzicky. Ale vypravování se ještě neodstěhovalo ze statku tak docela. Přešlo na členy

¹⁵⁹ Hálek, V. Na vejminku. In.: *Poldík rumař a jiné povídky*. Praha 1957. ISBN není uvedeno. Str. 237.

nejmladší, na posluchačstvo nejskromnější. Buď vypravovala Stáza a posluchačem byl Franěk nebo obráceně. Zdi stavení byly pohádkami a baladami jakoby prosáknuty. Poměry na statku se ale zhoršují a Franěk odchází spolu s hudbou a zpěvem. Starý Lojka jej dává hledat, když se ale dozví, že se Franěk toulá s hudebníky, v duchu se s ním smíří. „*Když nesmějí (hudebníci) k nám, šel on k nim.*“¹⁶⁰ Franěk tím dává najevo, že „něčím u nich v domě jsou“ a Josef je tím ztrestán, že tak drsně oloupil dům o jeho někdejší veselost. Nicméně Josef se na statku stále víc rozpíná až donutí starého Lojku odejít předčasně na výminek. Při oslavě vítězství mladých jsou pozváni na statek i hudebníci, ale ti se postavili nikoli na stranu mladých, nýbrž k zamklým starým a písničkami a strunami „*hleděli zotvírati jejich srdce.*“¹⁶¹ Hráli tu a zpívali jakoby s vědomím, že se tak děje naposledy. „*Ted' byla osoba starého Lojky jako úplná. Po jedné straně Věna (obecní blázen – Hálkovův typ tragikomické postavy), to jako vtělená jeho kyselost, po druhé straně hudebníci, to jako vtělená jeho měkkost a bodrost myslí. Každý byl Lojkovi jako jedním křídlem a on na těch křídlech cítil se na tu chvíli spokojeným.*“¹⁶² Ale to veselí starých dohaslo ještě téhož dne. Večer hudebníci odešli a kolem starých se vytvořilo velké prázdno vyplněné pouze tichem.

Mezitím Franěk opustil hudebníky a dostává se s myslivcem do nového tajuplného prostředí lesa, které v něm probouzí zatím netušené pocity. Společníci je mu zde opět Stáza, kterou si s sebou vodí. Na polích, kde si spolu děti hrávaly dříve, „*jako by přebývalo cosi, co zve do skoku a do zpěvu, tuto v lese však jako by přebývalo cosi, co zve k poslouchání, k mlčení, protože bude vypravovat samo.*“¹⁶³ Stáza poslouchala vyprávění lesa, který k ní promlouval skrze zavolání kukačky, krásný list kapradí, mech, motýla, broučka či mušku a to pro ni bylo nové poznání. S tímto nasloucháním Stáza znovu nalézala řeč a bylo jí opět do skoku i do zpěvu. Pro Fraňka měl les přichystané zase jiné vyprávění. Franěk slyšel každého ptáka, každý šum, viděl každý pohyb větve, každou veverku, zajíce. Byl to pátravý zvuk lesa a Franěk měl políčeno na samé písni a samé zvuky. V duši Fraňkově skákali a zpívali ptáci, zatímco duše Stázina byla obalena květem. U Hála tedy není prostor lesa něčím tajemným, není to cizí nepřátelské prostředí, kde číhá něco cizího nebezpečného (tak byl chápán les dříve, např. Viktorka Boženy Němcové zabloudí do lesa a potkává tam černého myslivce, který ji „uhrane“), Hálkův les je součástí jeho idylického pojetí přírody, jen zpívá jinou písničku.

¹⁶⁰ Hálek, V. Na vejminku. In.: *Poldík rumař a jiné povídky*. Praha 1957. ISBN není uvedeno. Str. 261.

¹⁶¹ Tamtéž. Str. 265.

¹⁶² Tamtéž. Str. 266.

¹⁶³ Tamtéž. Str. 270.

Na statku mezitím dochází k dramatické scéně. Starý Lojka je vlastním synem vyhnán do komor, které byly dříve určeny hudebníkům, což je pro něho nepředstavitelná potupa. Ocítá se na pokraji zoufalství a šílenství a uvědomuje si, jak i on zacházel se svým otcem a jak ten se musel cítit. Věna odprovází starého Lojku na hřbitov. Z povzdálí je sledují Franěk se Stázou. Na hřbitově se napůl šílený Lojka vrhne k sošce plechového Krista a vykřičí na něj svůj úděl. Vše se odehrává v dramatickém tichu. Jediným zvukem je drkotání plechového Krista a zavrnutí rezavých dveří kostnice. Z pláče náhle přejde Lojka do děsivého zmrazujícího smíchu. V tomto okamžiku nejvíce kontrastuje naprosto ohlušující ticho s rozbouřenými vášněmi citu, které prahne po naplnění duše pravou hudbou. V tom se do ticha a do šíleného smíchu ozve *Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky. Byli to Stáza s Fraňkem. Ale jejich píseň byla pláčem také. Potom, co Lojka zaslechne zpěv v doprovodu pláče vlastního syna, o kterém to ovšem netuší, přemýšlí, zda se má vydat za oním zpěvem na novou životní cestu. A vydává se. Vydává se po Fraňkových stopách za hudebníky. Toulá se po okolních vesnicích, aby tam zvěstoval své „evangelium“ a snažil se tak lidi osvětit. „Lojka míval kázání o tom, kterak noclehuje se skřivanem, kterak bloudí s měsícem, měsíc že bloudí na nebi a on že na zemi, kterak vstává s jitřenkou a kterak lišky mají doupata a kterak on nemá, kde by hlavy sklonil, jako syn člověka.“*¹⁶⁴

Chce, aby o něm složili písničku a na trzích ukazovali, že to je on starý Lojka, který už nesmí mít v domě muziku, protože mu ji jeho syn vyhnal. Proto musí jít za muzikanty až na trh, protože nemá, kde by je pohostil. Chvíli se Lojka toulal s muzikanty od vesnice k vesnici, ale největší útočiště a očistu pro svou zmučenou duši našel právě v té roklině, ke které chodili Stáza a Franěk. Lojka je nyní znovuzrozený, jeho duše je čistá a on proto může slyšet hudbu přírody. Lojka se tu cítil, jako by seděl v domácích komorách a poslouchal hudebníky. Tolik rozličných zvuků zde bylo.

Po očištné pouti po vesnicích a lese se Lojka s dětmi ocítá opět na hřbitově, kde se opět střetává hudba a zarputilé ticho. Představitelé hudebnosti se zde střetávají s odpůrcem hudby – Josefem. Josef přichází na hřbitov pro svého otce, aby mu nedělal více „ostudu“. Vše dobře dopadne a hudba opět zvítězí. Hrobník Bartoš zesměšní Josefa, který už ani nemůže vyjít mezi lidi, aby si na něj neukazovali. Dokonce o něm koluje i nějaký posměšný popěvek s názvem „kalounkářská“. Tento popěvek jasně dokazuje vítězství hudby a zpěvnosti nad protihudebními mocnostmi. Josef musí ze statku i se svou ženou odejít a usadit se v místě, kde je nikdo nezná. Fraňkovi připadne statek, do kterého přivede všechny vypuzené

¹⁶⁴ Hálek, V. Na vejminku. In.: *Poldík rumař a jiné povídky*. Praha 1957. ISBN není uvedeno. Str. 271.

harfeníky, pohádky a vyprávění a tato hudba opět přivábí bývalého pána statku – starého Lojku. A „zpěvné dueto“¹⁶⁵ – Stáza a Franěk se nakonec vezmou a jestli neumřeli zpívají dodnes.

V této povídce hraje hlavní roli mýtus zpěvnosti. Tento mýtus se zde střetává s nehudbními tedy nemelodickými prvky lidského nešvaru, který představují mezigenerační konflikty, jejichž konkrétními nositeli je manželská dvojice (Lojkův nejstarší syn a jeho žena). Zpěvnými postavami jsou zde hrobník Bartoš, posílák Věna, kteří svým upřímným slovem vracejí lidem hudbu do duše a tímto umožňují návrat k přírodě. Těmto hrdinům se postupně svým revolučním smýšlením podaří překonat lidskou hloupost a opět nastolit přirozený řád i rodinné vazby - usmíří otce se synem.

Ke střetu mezi zpěvnými a nezpěvnými složkami dochází v domácím prostředí - v uzavřeném prostoru rodného statku. V Lojkově statku, kde vládou nepřirozené vztahy je hudba ubita falešným slovem. „...*příroda poplvaná, pošlapaná zvrhá se v nepřirozenost, v nestvůru. Zákon připouští, aby synové stávali se zlosyny, (...) zvyk a mrav do posvěcuje, příroda otupělá ztratila tu i mluvu svou.*“¹⁶⁶

I ostatní typy prostředí, které se v povídce objevují, s sebou přinášejí různé druhy zpěvnosti. Hudba pole zve do skoku a do zpěvu. V rokli a v lese naopak vše nabádá k poslouchání. Ticho, které se zde prostírá, nutí člověka k zamyšlení nad sebou samým a nabádá jej k porozumění přírodě. Z ní si pak Lojka může vzít příklad pro svůj vlastní život. „...*když se probudil (v rokli), vždy jako by nacházel zase kus sebe sama, ježž byl ztratil.*“¹⁶⁷ Přitom ale jsou les i rokli ve své temnotě a uzavřenosti prostory otevřené duši, zde má duše naprostou svobodu. „...*při vší uzavřenosti, při všem pološeru (rokli, les) tak otevřené, tak volné, že duše její ač nemá přece cítila na sobě jakási křídla, že poletovala, vznášela se ...*“¹⁶⁸ Hudba pole, lesu i rokli vystupují svou volností a otevřeností v protikladu k uzavřenému prostoru Lojkova statku.

¹⁶⁵ Králík, O. Zabiječi labutí. In.: *Osvobozená slova*. Praha 1995. ISBN 80-85639-59-9.

¹⁶⁶ Hálek, V. Na vejminku. In.: *Poldík rumař a jiné povídky*. Praha 1957. ISBN není uvedeno. Str. 248.

¹⁶⁷ Tamtéž. Str. 288.

¹⁶⁸ Tamtéž. Str. 270.

5.2.5. Pod pustým kopcem

Tato povídka je na rozdíl od povídek předchozích kompozičně složitější. Hálek zde představuje problémy venkovské rodiny devatenáctého století ve třech generacích. Každá generace má svůj vlastní příběh a prožívá svůj vlastní boj předsudků a přirozenosti. Příběhy jednotlivých generací postupně graduji a prohlubují se. V této povídce je nejdůležitější hudbou hudba duše, ať už v podobě slov nebo ozvěny přicházející z přírody.

Výše zmíněný text o Hálkově postupu v básních je použit i v této povídce. V úvodním rámci povídky Hálek představuje její kompozici. Autor stylizovaný za lidového vypravěče užívá obrazů z přírody, aby na jejich paralele mohl vystavět obrazy z lidských osudů.

Na této povídce je nejpůsobivější vyobrazení přírodních lyrických scén souznějících s vypjatými emocemi. Katuška po vyznání lásky svého milého odchází na pustý kopec, který je klíčovým místem celé povídky. Toto místo je za večera jako stvořené pro Katuščinu rozcitlivělou duši. Hudbu její duše doprovázejí svým šumivým nápěvem okolní výjevy přírody. *„V tom lesku měsíčním zvučovalo na sta, na tisíce zpěvných hlasů a ty tisíce hlasů byly jediným velikánským tokem...Jako zpěvné jezero, jako zpěvná řeka, lesy v mlhách ostríběné a zpěvem oživené – vypadaly, že nebylo lze mysliti sobě nic dojemnějšího¹⁶⁹ ...A v Katušce, když tu seděla, rozezvučelo se to zrovna mořem hlasů, z nichž jeden krásnější než druhý, z nichž jeden zaniká v druhém a jež jsou povídáním tisícerych jazyků a jež jsou přece mluvou jedinou.“¹⁷⁰* Okolní příroda Katušce hraje ozvěnou na struny její duše.

Hálek barvitě popisuje i hudbu řeči milenců: *„Nato opět se zamlčeli a došel jim všechen hovor, a přece spolu mluvili, mluvili nemluvením, oním nejsladším hovorem, jaký vynalezen jest pouze pro milence. Ti když mlčí, nesmírně mnoho si řeknou.“¹⁷¹* *„Duše milující rozumějí této mluvě. Jeť ona naznačením, jeť ona jen dotýkáním, protože to nejsvětější má jen mluvu takovou, mluvu nejsvětější.“¹⁷²*

Zborcené rodinné vztahy, ke kterým vyústila tato povídka, může už napravit jen dítě. Vnouče (které se mezitím stihlo narodit Staňkovi a Katušce) svou bezelstností překročí

¹⁶⁹ Hálek, V. Pod pustým kopcem. In.: *Povídky III*. Praha 1955. ISBN není uvedeno. Str 342.

¹⁷⁰ Tamtéž. Str. 343.

¹⁷¹ Tamtéž. Str. 340.

¹⁷² Tamtéž. Str. 341.

zapovězený prostor a smíří z nesvářené členy rodiny: „*Víte, pravil (Dolina), jak z živých lidí mohou být mosty? Takhle. Mezi mnou a mezi mým synem tekla tuhleta řeka, táhly se tyto louky a tamty lesy, já nemohl k němu, on nemohl ke mně. Tu přišlo dítě, řeklo, že se může i přes louky a řeku, a to dítě bylo mostem...*“¹⁷³ „*A tak dítě vykonalo zázrak, jaký by se byl žádnému rozumnému nepodařil, a co tíhlo od sebe, ač po krvi náleželo k sobě – ejhle, malé dítě jediným slovem vše to na další cestě zadrželo a k sobě zas je obrátilo.*“¹⁷⁴

Takto povídka končí opět idylicky. Dítě, které ještě nestihlo pochytit „*mravní výchovu*“ svých předků a je tedy nezkažené, spojí všechny rozpárané nitky dohromady. Jejich novým společným cílem je hájovna pod pustým kopcem. To ale není tak úplně pravda, protože pustý kopec už není nadále pustý, nyní na něm vzkvétá zeleň všeho druhu, kterou tam postupně vysázeli obyvatelé hájovny. Tak jako se pustý kopec postupně zelená, proměňují se i osudy obyvatel žijících pod ním. V této povídce proměňuje dítě „*lidskou spoušť na kvetoucí ráj.*“¹⁷⁵ Dítě je zde Kristem, díky němuž dochází ke spasení.

5.2.6. Husar

Tuto povídku Hálek za svého života již nestihl dokončit. Objevují se v ní romantické motivy nemanželských dětí, hledajících své kořeny. V Hálkově podání je význam těchto motivů posunut do sarkastické roviny, což se projevuje jednak v dialogích a jednak ve vypravěčském partu. Hlavní postavou je husar. Husar se pohybuje vesnicí poblíž zámku, nikdo neví, odkud přichází a jeho pobyt ve vesnici je na první pohled neúčelný. Husar tráví čas karbanem, pitím potulkou. Jeho život je úzce spjat s houslemi, které dotvářejí charakter jeho osobnosti: „*...,těm jeho houslím mohlo se říci „husar“ jako jemu. Když začal hrát, jako by to těch strun byly skočily pichlavé oči, modročerný vlas a ty tence zatočené kníry.*“¹⁷⁶ Více se o této postavě nedozvíme. Její identita je skryta spolu s husarovým pravým jménem.

Svérázný a tajemný charakter této osobnosti dotvářejí i výroky stejného rázu. Z husarových výroků se útržkovitě dozvídáme narážky na možné krevní pouto se zámeckým pánem. Tyto domněnky se umocní, když si kníže vezme husara do zámku a snaží se z něho

¹⁷³ Hálek, V. Pod pustým kopcem. In.: *Povídky III*. Praha 1955. ISBN není uvedeno. Str. 385.

¹⁷⁴ Tamtéž. Str. 379.

¹⁷⁵ Tamtéž. Str. 388.

¹⁷⁶ Hálek, V. Husar. In.: *Vesnické povídky*. Praha 1941. ISBN není uvedeno. Str. 193.

udělat spořádaného člověka. Začne tím, že jej nechá pokřtít a vezme mu housle, které symbolizují husarovu původní nespoutanou (přirozenou) povahu. Kníže chce husara jeho přirozeného způsobu života zbavit a odít jej do „společenského hávu.“ Husar se však lapit nenechá. Chce vrátit zpátky svůj starý život, chce zpět své housle: „*To proto, že jim rozumím a ony (housle) mně. Však tomu Bohu nerozumím, a nedáte-li mně housle, neporozumí ten Bůh ani mně (...)* Což já umím mluvit slovy? Nemusí člověk mluvit jen slovy. Němý mluví rukama, malíř barvami, já umím mluvit jen houslemi. Což k nám Bůh mluví slovy? Mluví k nám jarním větrem a ten jest v mých houslích, mluví k nám ptačími zpěvy, a ty jsou v mých houslích...“¹⁷⁷ Husar v této povídce reprezentuje přirozený nekonvenční typ člověka, který se nenechá spoutat náboženstvím ani společností a zůstává sám sebou. Řadí se tedy k zpěvným postavám.

Motiv lidského osudu spjatého s houslemi se u Hálek vyskytuje vícekrát (Pod dutým stromem, Javorové housle, U starých vrb...). To dokazuje, jakou důležitost Hálek hudbě přisuzoval. Na této povídce je zajímavý význam hlavní postavy. Husar je bludný typ, nezakořeněný v čase ani prostoru. Mohl by to být určitý typ hálkovských tragikomických postav, tzv. hybatelů děje, kteří svou jinakostí odkazují na skrytou část naší identity, na zapomenuté bytí.¹⁷⁸ Postava husara se však na rozdíl od ostatních Hálkových postav tragikomického typu (Zlatý ženich, Věna, Bláznivý Janoušek...) vyvíjí, její identita přesto zůstává utajena.

5.3. Shrnutí

Hálekův záměr skloubit přírodu a člověka se v díle, zejména v jeho významové výstavbě projevuje disproporčními prvky: postavy, scény, dialogy jsou jednou stylizované, jindy jakoby pouhým přepisem reálné promluvy, vypravěčský tón je poprvé prostě sdělovací, podruhé zabarvený ironickým odstupem, někdy nabývá také podoby hovorové žoviálnosti, patosu, i parodie, v těchto polohách se odvrací od neosobního postoje směrem ke čtenáři.¹⁷⁹ Hálkova tvorba je subjektivistická, proto si může dovolit řeč jedné postavy stylizovat a ústy druhé postavy už může mluvit sám básník.

¹⁷⁷ Hálek, V. Husar. In.: *Vesnické povídky*. Praha 1941. ISBN není uvedeno. Str. 213

¹⁷⁸ Hodrová, D. Postava a bytí. In.: *Na okraji chaosu: poetika literárního díla 20. století*. Praha 2001. ISBN 80-7215-140-1.

¹⁷⁹ Otruba, M. Doslov. In.: *Vítězslav Hálek. Kresby křídou i tuší*. Praha 1988. ISBN není uvedeno.

Stejně velkou moc nad člověkem, jakou má příroda, přisuzoval Hálek i hudbě. Povědkami prostupují barvitě obrazy spjaté s vypjatou citovostí a lyrickou něhou.¹⁸⁰ Hudba tvoří charakteristiku postav a je na ní vystavena i vnitřní dějová linka. Hálkova tvorba je tedy založena nejen na sporu přírody a společnosti, ale i na hlubším konfliktu, a sice konfliktu zpěvu, hudby a ticha.

¹⁸⁰ Polan, B. Doslov. In.: Vítězslav Hálek. *Poldík Rumař a jiné povídky*. Praha 1957. ISBN není uvedeno.

Závěr

V závěru této práce se vyjádřím k průběhu zkoumání a také k úvodní otázce a cíli této práce, tedy co znamenají pojmy hudba a příroda v díle Vítězslava Háalka, a jestli lze najít jejich syntézu.

Na začátku práce je popsána atmosféra doby a literární směr, do kterého se Hálek řadí. Takové vymezení slouží k určitému zařazení tvorby tohoto spisovatele do literárního kontextu a pomůže mi blíže určit, čím překračoval tyto dobové a literární hranice. Došla jsem k závěru, že Hálek vybočoval z dobových konvencí zejména svým postojem přirozeného pěvce, což znamená, že se Hálek podílel na uvolňování lyrických obrazů z jejich konvenční sevřenosti a obohatil tím českou poezii.

Jeden z cílů této práce sleduje legendu o osobě a díle Vítězslava Háalka, snaží se odhalit její jádro, prostřednictvím kritik o Háalkovi. Kořeny „háalkovské legendy,“ podle Háalkových obhájců, vězí ve zbožštění typu „máchovskeho básníka“ a v proměně estetických a literárních norem. Z toho vyplývá, že Hálek si oprávněně zaslouží moderní kritický výklad a nové pohledy na svou tvorbu. K obraně osobnosti a tvorby tohoto spisovatele mi sloužily kritické studie, snažící se zachytit dosud živé prvky jeho díla.

Hlavním cílem mojí bakalářské práce bylo zobrazení pojmů přírody a hudby v Háalkově díle a následné hledání souvislosti mezi těmito dvěma pojmy. Definovala jsem prvky přírody a hudby v díle Vítězslava Háalka a určila jejich funkci v jednotlivých vrstvách Háalkových prací. Poté jsem se pokusila identifikovat pojítka mezi těmito pojmy. Hudba v Háalkově podání je pro mě zprostředkovatelem mezi přírodou a duší člověka. Ve své práci se také zabývám aspekty postav a prostředí Háalkových děl a jejich přínosem ke zkoumané problematice zobrazení hudby a přírody.

Posledním, soukromým cílem této práce byla i očista osoby a díla Vítězslava Háalka ve vlastních očích a potvrzení teze, že tento spisovatel má určitými aspekty svého díla dnešnímu čtenáři co říci.

Tento básník, řečeno slovy Jarmily Loukotkové, navzdory středoškolským osnovám ještě zpívá.

Bibliografie

Prameny:

Hálek, Vítězslav. *Husar*. In.: Vesnické povídky. Praha, 1941. ISBN není uvedeno.

Hálek, Vítězslav. *Pod pustým kopcem*. In.: Povídky III. Praha, 1955. ISBN není uvedeno.

Hálek, Vítězslav. *Na vejminku*. In.: Poldík rumař a jiné povídky. Praha, 1957. ISBN není uvedeno.

Hálek, Vítězslav. *Pod dutým stromem*. In.: Poldík rumař a jiné povídky. Praha, 1957. ISBN není uvedeno.

Hálek, Vítězslav. *Na statku a v chaloupce*. In.: Poldík rumař a jiné povídky. Praha, 1957. ISBN není uvedeno.

Hálek, Vítězslav. *Verše a próza*. Praha, 1945. ISBN není uvedeno.

Hálek, Vítězslav. *V přírodě*. In.: Básně. Praha, 1960. ISBN není uvedeno.

Hálek, Vítězslav. *V přírodě*. In.: Básně. Praha, 1955. ISBN není uvedeno.

Hálek, Vítězslav. *Večerní písně*. In.: Básně. Praha, 1960. ISBN není uvedeno.

Neruda, Jan. *Elegické hříčky*. In.: Ve lví stopě. Praha, 1984. ISBN není uvedeno.

Neruda, Jan. *Otcí*. In.: Ve lví stopě. Praha, 1984. ISBN není uvedeno.

Literatura:

Forst, Vladimír. et al. *Lexikon české literatury (H-J)*. Praha, 1993. ISBN 80-200-0345-2.

Hodrová, Daniela. *...na okraji chaosu...: poetika literárního díla 20. Století*. Praha, 2001. ISBN 80-7215-140-1.

Hodrová, Daniela. et al. *Poetika míst: Kapitoly z literární tematologie*. Jinočany, 1997. ISBN 80-86022-04-8.

Janáčková, Jaroslava. *Česká literatura 2: Od romantismu do symbolismu (19. Století)*. Praha, 1998. ISBN 80-7106-286-3.

Janáčková, Jaroslava. et al. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2004. ISBN 80-7106-308-8.

Jeřábek, Dušan. *Doslov*. In.: Vítězslav Hálek: *Povídky II*. Praha, 1957. ISBN není uvedeno.

Jirát, Vojtěch. *Portréty a studie*. Praha, 1978. ISBN není uvedeno.

Jirát, Vojtěch. *Předmluva*. In.: Vítězslav Hálek: *Verše a proza*. Praha, 1945. ISBN není uvedeno.

Kožmín, Zdeněk. *Doslov*. In.: Vítězslav Hálek: *Večerní písně*. Praha, 1955. ISBN není uvedeno.

Králík, Oldřich. *Osvobozená slova*. Praha, 1995. ISBN 80-85639-59-9.

Mukařovský, Jan. *Studie z poetiky II*. Praha. 1982. ISBN není uvedeno.

Otruba, Mojmír. *Doslov*. In.: Vítězslav Hálek. *Kresby křídou i tuší*. Praha, 1988. ISBN není uvedeno.

Pilař, Jan. *Duchovní tvář Vítězslava Háleka*. In.: Vítězslav Hálek: *Vesnické povídky*. Praha, 1941. ISBN není uvedeno.

Pohorský, Miloš. *Doslov*. In.: Vítězslav Hálek: *Básně*. Praha, 1955. ISBN není uvedeno.

Pohorský, Miloš. *Portréty a problémy: literárně historické interpretace*. Praha, 1974. ISBN není uvedeno.

Polan, Bohumil. *Doslov*. In.: Vítězslav Hálek. *Poldík Rumař a jiné povídky*. Praha, 1957. ISBN není uvedeno.

Slavík, Ivan. *Viděno jinak*. Brno, 1995. ISBN 80-902024-0-3.

Šalda, František Xaver. *Z období zápisníku II*. Praha, 1988. ISBN není uvedeno.

Voborník, Jan. *Sebrané spisy*. Praha, 1907. ISBN není uvedeno.

Zeman, Milan. et al. *Rozumět literatuře I: interpretace základních děl české literatury*. Praha, 1986. ISBN není uvedeno.

RESUMÉ

One of the objectives of this work is demythize personality and especially the work of writer Vítězslav Hálek. Hálek's work after his death is subject to the transformation of aesthetic and literary standards and under their deposition disappeared and some work quality of a writer. Therefore it is necessary to access the new component, with an eye untermated with prejudices and look for elements that have yet to say to today's readers. Another goal of this paper is to find elements of music and nature in the work of this poet and the subsequent determination of their definition. The question of whether to find a link between the elements of nature and music in the Vítězslav Hálek's work can be answered on the basis of this definition.

The work is divided into five main chapters. The First chapter describes the historical background of the period in which Hálek lived. It also describes the emergence of literary groups, in which the writer worked. This definition will help move Hálek's personality and his work in historical and literary context. It will also help to understand the birth of a legend, which became part of the poet's legacy.

The second chapter is devoted to a brief reminder to the life and works of Vítězslav Hálek.

In third chapter, an attention is given to "Hálek's legend," which was caused by the "Machar's Article" the twentieth anniversary of Hálek's death. The aim of this chapter is to find the core of this declassing legend of the author and critical studies by Vítězslav Hálek's advocates, this writer purge from time-tinted statements and try to find him a new approach.

The following chapter focuses on the central issue of this work, namely the display elements of nature and music in the Vítězslav Hálek's work. Chapter deals with the theoretical part of the problem. It defines the concepts of nature and music in Hálek's work and tries to find their link.

The Practical view of nature and music dedicated the last chapter. The first part deals with finding those elements in poetry of Vítězslav Hálek, which are chronologically ordered. The second part focuses on the author's epic creation. Chapter also follows the range of

meaning of these elements. At the end of this chapter is concluded, which function the elements of nature and music play in the work Vítězslav Hálek.